

Προθετικότητα

Είναι η πρόθεση του συγγραφέα. Ανάλογα με το μήνυμα που θέλει να περάσει, ο συγγραφέας μπορεί να έχει ως στόχο-πρόθεση:

- να ενημερώσει
- να πληροφορήσει
- να πείσει
- να αποδείξει
- να διαφωτίσει
- να προβληματίσει
- να τέρψει
- να καταγγείλει
- να εξηγήσει
- να αποσαφηνίσει-προσδιορίσει το περιεχόμενο κάποιου όρου

(Άρης Ιωαννίδης)

Στοιχεία προφορικού λόγου

- Ο προφορικός λόγος έχει ελλειπτικές ή ανολοκλήρωτες φράσεις, γεμίσματα (χμ, ας πούμε, εε, ξέρω 'γώ), πρόχειρη έκφραση, απλό λεξιλόγιο, αργκό, ανακρίβειες, μικρές προτάσεις με παρατακτική σύνδεση, ασυνταξία.
- Οι λέξεις, δηλαδή τα γλωσσικά γνωρίσματα, συνοδεύονται από **παραγλωσσικά** (επιτονισμός ή ανεβοκατέβασμα της φωνής, παύσεις, προφορά, ένταση της φωνής) και **εξωγλωσσικά** γνωρίσματα (χειρονομίες, κινήσεις, εκφράσεις προσώπου, βλέμμα).
- Στον γραπτό λόγο ορισμένα παραγλωσσικά ή εξωγλωσσικά γνωρίσματα δηλώνονται με τα **σημεία στίξης**.

Πολυτροπικό κείμενο

Κείμενο και εικόνα, χάρτης, διάγραμμα κ.λπ. Σε ένα πολυτροπικό κείμενο ο ρόλος της γλώσσας είναι συμπληρωματικός.

Κειμενικά είδη

Περιγραφή - Αφήγηση - Επιχειρηματολογία - Εξήγηση - Οδηγίες

1. Περιγραφή

- Αφορά έναν χώρο ή αντικείμενο ή πρόσωπο, στατικό ή κινούμενο, πραγματικό ή φανταστικό.
- Είναι στατική, το αντικείμενο μοιάζει παγωμένο στον χρόνο. Επομένως, γίνεται με άξονα τον **χώρο**.
- Χρησιμοποιεί **ενεστώτα** ή **παρατατικό**, διότι δηλώνει διάρκεια και ακινησία.
- Προχωρά **παραγωγικά** από μια γενική εικόνα στα επιμέρους στοιχεία ή λεπτομέρειες του αντικειμένου.
- Είναι ακριβής, **κυριολεκτική** και σαφής, με επαρκείς λεπτομέρειες, όταν έχει πρακτικό σκοπό:

Από τα κεφάλια που βρέθηκαν στις ανασκαφές ξεχωρίζουν δύο, τα οποία μπορούν, νομίζω, να ταυτιστούν με γνωστά ιστορικά πρόσωπα. Το πρώτο έχει ύψος 0.034 μ. και εικονίζει ένα πολύ νέο άτομο, που δεν έχει ξεπεράσει την εφηβική του ηλικία.

- Μπορεί να είναι και σκόπιμα ασαφής ή **μεταφορική**, π.χ. στη λογοτεχνία:

Είναι αδύνατος, χλωμός, με μαλλιά γκρίζα και πυκνά, πολύ πυκνά. Μα εκείνο που σου κρατά την προσοχή σου όλη, είναι τα μάτια του τα δύο παμμέγιστα, παράξενα αινιγματικά του μάτια. Δύο τέτοια μάτια κανείς μας ποτέ δε θα τα ιδεί σ' άλλον άνθρωπο, απλούστατα γιατί δεν είναι μάτια σημερινού ανθρώπου.

- Η περιγραφή μπορεί να περιέχει **σχόλιο**, είτε άμεσα, εκφράζοντας υποκειμενική γνώμη, είτε έμμεσα, προβάλλοντας κάποια στοιχεία και αποκρύπτοντας άλλα, ανάλογα με την **οπτική γωνία** του προσώπου που περιγράφει, τη συναισθηματική του φόρτιση, τον τρόπο σκέψης του ή το αποτέλεσμα που επιδιώκει. Το σχόλιο λοιπόν μπορεί να συνυφαίνεται με το κυρίως κείμενο και να μη διαχωρίζεται εύκολα. Μπορεί να φτάνει μέχρι και τη σάτιρα:

*Μούρη αγρία
και ζαρωμένη,
χλωμή και κρύα
σαν πεθαμένη.*

- Ενίοτε και η στίξη λειτουργεί ως σχόλιο: *Μένω σε μια... ευρύχωρη γκαρσονιέρα 9 τετραγωνικών!*

Δομή της περιγραφής

1. Ονομασία του αντικειμένου
2. Ταξινόμησή του σε γένος
3. Παρουσίαση της εμφάνισης, των ιδιοτήτων, των λειτουργιών του κ.λπ.

Γλώσσα της περιγραφής

- Ρήματα συνδετικά, σε ενεστώτα
- Πολλά επίθετα
- Επιρρήματα χώρου

2. Αφήγηση

- Παρουσιάζει **γεγονότα** πραγματικά ή πλασματικά, σύντομα (veni, vidi, vici) ή εκτενή.
- Είναι **δυναμική**, δηλαδή το αντικείμενό της κινείται ή ενεργεί.
- Χρησιμοποιεί **αόριστο**, χρόνο στιγμιαίας δράσης, ή **ιστορικό ενεστώτα**.
- Η διάκρισή της από την **περιγραφή** δεν είναι απόλυτη, ειδικά όταν αφορά πράξεις επαναλαμβανόμενες. Ενίοτε η αφήγηση περιέχει περιγραφή για να παρουσιάσει τα πρόσωπα, να δημιουργήσει αγωνία επιβραδύνοντας τη δράση, αισθητική απόλαυση, μετάβαση σε άλλο γεγονός κ.λπ.
- Ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζονται τα γεγονότα λέγεται αφηγηματική πράξη. Μπορεί να είναι αντικειμενικός (π.χ. αφήγηση αυτόπτη μάρτυρα, ιστορική αφήγηση) ή να περιέχει σχόλια (προσωπικά συναισθήματα κ.λπ.) και να είναι λογοτεχνικός.

Δομή της αφήγησης

1. Προσανατολισμός: πληροφορίες για ήρωες, χώρο και χρόνο, αρχική κατάσταση.
2. Περιπέτεια: το πρόβλημα που εμφανίζεται, τα γεγονότα που ανατρέπουν την αρχική κατάσταση, η δράση για την επίλυση του προβλήματος, τα εμπόδια, το αποτέλεσμα της δράσης.
3. Αξιολόγηση: σχολιασμός (ρητός ή με παραγλωσσικά μέσα) από τον αφηγητή.
4. Λύση: τελική έκβαση (συχνά ταυτίζεται με την αξιολόγηση).
5. Κατάληξη: συμπεράσματα, επιμύθιο κ.λπ.

Γλώσσα της αφήγησης

- Ρήματα σε **παρελθοντικούς** χρόνους (κυρίως αόριστο) και ιστορικό ενεστώτα
- Ρήματα κίνησης-δράσης στην περιπέτεια, κρίσης-βούλησης στα υπόλοιπα μέρη
- Διαρθρωτικές λέξεις-φράσεις χρόνου, αιτίου-αποτελέσματος, σκοπού

3. Εξήγηση

Ερμηνεία φαινομένων χρονικά και αιτιακά, με αντικειμενικό τρόπο.

Δομή της εξήγησης

1. Κατηγοριοποίηση και περιγραφή του φαινομένου, γεγονότος ή έννοιας
2. Διαδοχή των βημάτων-διαδικασιών σε χρονική ή αιτιολογική σειρά
3. Προαιρετικά προσωπικές παρατηρήσεις, κρίσεις και ερμηνείες του πομπού.

Γλώσσα της εξήγησης

- Ουσιαστικά (συνήθως αφηρημένα), καθώς οι διαδικασίες είναι συγκεκριμένες, αλλά αφορούν ευρύτερες κατηγορίες φαινομένων, γεγονότων ή εννοιών
- Ρήματα (συνήθως σε ενεστώτα) δράσης και σκέψης
- Διαρθρωτικές λέξεις-φράσεις χρονικές και αιτιολογικές
- Φράσεις πιθανολόγησης (μπορεί, ενδέχεται, ίσως)

4. Οδηγίες

Διακρίνονται σε διαδικαστικές (οδηγίες χρήσης), που είναι είδος περιγραφής, αφού περιγράφουν τα βήματα για την εκτέλεση μιας διαδικασίας, και μη διαδικαστικές (συμβουλές για υποψήφιους-ιες, που μπορεί να περιέχουν και επιχειρηματολογία).

Δομή των οδηγιών

Οι διαδικαστικές οδηγίες (και μόνο) έχουν τυπική οργάνωση.

1. Στόχος της δράσης (συχνά και στον τίτλο) και σύντομη εισαγωγή, η οποία άλλοτε εξηγεί το περιεχόμενο των οδηγιών, άλλοτε προτρέπει τον δέκτη να εστιάσει την προσοχή του.
2. Λίστα με τα μέσα, συστατικά, υλικά κ.λπ.
3. Εκτέλεση, δηλαδή ακολουθία των βημάτων για την επίτευξη του στόχου.

Και τα τρία στάδια μπορεί να συνοδεύονται από σχόλια, εικόνες, σκίτσα κ.λπ.

Γλώσσα των οδηγιών

- Άμεσες ή έμμεσες προσφωνήσεις
- Ρήματα δράσης σε ενεστώτα (για αίσθηση διαχρονικότητας), σε έγκλιση προστακτική, προτρεπτική υποτακτική (για επιτακτικό ύφος), οριστική ενεστώτα α' πληθυντικού (για φιλικό ή συμμετοχικό ύφος που δίνει έναν τόνο οικειότητας και εντάσσει τον πομπό στην ίδια ομάδα ανθρώπων με τον δέκτη)
- Επιρρήματα που δηλώνουν τον τρόπο υλοποίησης του στόχου
- Χρονικές διαρθρωτικές λέξεις-φράσεις, που τοποθετούν τις ενέργειες σε σειρά
- Αιτιολογικοί προσδιορισμοί
- Διαρθρωτικές λέξεις-φράσεις που δηλώνουν προϋπόθεση
- Φράσεις πιθανολόγησης (π.χ. μπορεί, ενδέχεται, ίσως) και ρητορικά ερωτήματα που περιορίζουν τον βαθμό της υποχρέωσης (συνήθως στις μη διαδικαστικές οδηγίες)
- Ουσιαστικά (συνήθως συγκεκριμένα) για τα μέσα, τα υλικά, τα συστατικά κ.λπ.

5. Επιχειρηματολογία

- Σχετίζεται κυρίως με άποψη και πειθώ.
- Μπορεί να είναι δοκίμιο, έκθεση, συζήτηση-αντιπαράθεση, ερμηνεία κ.ά.

Δομή της επιχειρηματολογίας

Έχει τυπική δομή:

1. Ισχυρισμός ή αποδεικτέα θέση
2. Επιχειρήματα και τεκμήρια
3. Συμπέρασμα

Γλώσσα της επιχειρηματολογίας

- Σαφήνεια (κυριολεξία, αποφυγή της πολυσημίας, ακρίβεια στο λεξιλόγιο, ειδικοί όροι κ.λπ.)
- Ονοματοποίηση
- Παθητική σύνταξη
- Διαρθρωτικές λέξεις-φράσεις χρόνου, αντίθεσης, αιτίου-αποτελέσματος, συμπεράσματος κ.λπ.
- Ρητορικά ερωτήματα
- Αποφαντικές (δηλωτικές) προτάσεις
- Επιστημική και δεοντική τροπικότητα
- Πλούσια στίξη

Τρόποι πειθούς

Επίκληση στη λογική, στο ήθος, στο συναίσθημα

1. Επίκληση στη λογική

α. Συλλογισμοί

Είναι διαδικασίες παραγωγής επιχειρημάτων. Περιέχουν προτάσεις προκείμενες, από τις οποίες προκύπτει συμπέρασμα. Είναι:

- **Παραγωγικοί:** Από το όλο συμπεραίνουμε τι ισχύει για τα επιμέρους. Από το γενικό και αφηρημένο (αρχή, ορισμό, κανόνα, εύλογη υπόθεση) πηγαίνουμε προς το ειδικό: *Όλοι οι άνθρωποι είναι θνητοί + Ο Σωκράτης είναι άνθρωπος = Ο Σωκράτης είναι θνητός.* Γενικές αρχές, αξιώματα κ.λπ. οδηγούν στην απόδειξη ενός αξιολογικού ισχυρισμού.
- **Επαγωγικοί:** Από τα επιμέρους συμπεραίνουμε τι ισχύει για το όλο. Από το ειδικό και συγκεκριμένο πηγαίνουμε στο γενικό και αφηρημένο, στον κανόνα, βάσει πιθανότητας ή προσδοκίας πως ό,τι ισχύει για το ειδικό, ισχύει και για όλα τα μέρη ενός συνόλου: *Ο Μπομπ είναι θηλαστικό + Ο Μπομπ είναι γάτος = Οι γάτοι είναι θηλαστικά.* Χρησιμοποιούνται δεδομένα εμπειρικά (π.χ. παραδείγματα), για να στηριχθεί μία γενίκευση.
- **Αναλογικοί:** Από τα επιμέρους συμπεραίνουμε τι ισχύει για άλλα επιμέρους. Είναι αδύναμοι συλλογισμοί, εντελώς πιθανολογικοί: *Ο Οδυσσέας, μαθητής γυμνασίου, δεν έχει αύριο σχολείο + Ο Κώστας είναι μαθητής γυμνασίου = Μάλλον δεν έχει σχολείο αύριο ούτε ο Κώστας.*
- Δεν αρκεί να προηγείται το γενικό για να έχουμε παραγωγή. Το γενικό πρέπει να προηγείται λογικά, να είναι η βάση του συλλογισμού. Το αντίστροφο ισχύει για την επαγωγή.
- Βάσει του είδους των προκείμενων οι συλλογισμοί είναι **κατηγορικοί, υποθετικοί, διαζευκτικοί.**
- Ο συλλογισμός είναι:
 - **άμεσος**, αν το συμπέρασμα προκύπτει από μία μόνο πρόταση.
 - **έμμεσος**, αν το συμπέρασμα προκύπτει από περισσότερες προτάσεις.
- Ο συλλογισμός είναι:
 - **έγκυρος**, όταν οι προκείμενες οδηγούν με λογική αναγκαιότητα σε βέβαιο συμπέρασμα, δηλαδή όταν έχουν λογική μορφή.
 - **αληθής**, όταν το περιεχόμενό τους ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα.
- Αν είναι και έγκυρος και αληθής, τότε ο συλλογισμός είναι λογικά **ορθός**.

β. Τεκμήρια

Είναι στοιχεία που χρησιμοποιούνται για τη στήριξη μιας θέσης: παραδείγματα, γεγονότα, μαρτυρίες, έρευνες, αυθεντίες, γνωμικά, εμπειρίες, στατιστικές... Πρέπει να είναι αξιόπιστα και ελεγμένα.

γ. Παραλογισμοί

Συλλογισμοί που δεν έχουν αξία αποδεικτική ούτε ορθό λόγο, είτε λόγω σφάλματος είτε επειδή έχουν σκοπό να παραπλανήσουν, οπότε λέγονται και **σοφίσματα**.

2. Επίκληση στο συναίσθημα του δέκτη (πάθος)

- Οι άνθρωποι μπορεί να κρίνουν ανάλογα με το συναίσθημα. Γι' αυτό ο ομιλητής-συγγραφέας οφείλει να γνωρίζει τα συναισθήματα του κοινού (ακροατών-αναγνωστών), τα κοινωνικά, τα πολιτισμικά, τα διανοητικά (γνώσεις, εμπειρίες, ενδιαφέροντα), τα βουλητικά (ανάγκες, προσδοκίες, επιδιώξεις) και υπαρξιακά (στάσεις, συμπεριφορές, νοοτροπίες) χαρακτηριστικά του.
- Ο ρήτορας διεγείρει τα συναισθήματα του ακροατηρίου μέσα από δραματικές περιγραφές ή αφηγήσεις, χιούμορ ή ειρωνεία, ερωτήσεις, σχήματα λόγου, φορτισμένο λεξιλόγιο. Ενίοτε όμως καταφεύγει σε καταχρήσεις κινδυνολογώντας.

3. Επίκληση του δέκτη στο ήθος

- **επίκληση του δέκτη στο ήθος του πομπού** με στόχο να κερδίσει την εμπιστοσύνη του ακροατηρίου και να φανεί αξιόπιστος (γνώστης του θέματος, λογικός, αντικειμενικός κ.λπ.), ηθικός χαρακτήρας και καλοπροαίρετος (σκέφτεται το καλό του δέκτη)
- **επίκληση του δέκτη στο ήθος του αντιπάλου** με προσωπικές επιθέσεις εναντίον του χαρακτήρα και της ιδιωτικής του ζωής (λασπολογία)
- **επίκληση στην αυθεντία** μέσα από παράθεση αποσπασμάτων γνωστών ειδικών, επιστημόνων, φιλοσόφων, ποιητών ή (στη χειρότερη περίπτωση) δημοφιλών προσώπων, με στόχο να ενισχύσει ο πομπός την αξιοπιστία του

Δομή παραγράφου

1) Θεματική περίοδος (προαιρετικά), 2) λεπτομέρειες ή σχόλια, 3) κατακλείδα (προαιρετικά).

Τρόποι ανάπτυξης παραγράφου

1. Αιτιολόγηση

- Με αιτιολογικές προτάσεις και συνδέσμους (γιατί, που, επειδή, διότι, αφού, καθώς), ενίοτε με υπόθεση (δεν φταίω αν άργησα = επειδή άργησα).
- Αν οι αιτίες είναι πολλές, μπορεί να απαριθμούνται: *Πρώτο, γιατί... Έπειτα... Τέλος...*

2. Αναλογία

Εκτεταμένη παρομοίωση ή μεταφορά που δηλώνει ομοιότητα ενός αντικειμένου Α με ένα άλλο αντικείμενο Β που είναι εντελώς διαφορετικό, αλλά πιο οικείο στον αναγνώστη, άρα βοηθά να γίνει πιο κατανοητό το αντικείμενο Α:

Ο οργανισμός καταναλώνει ενέργεια όπως και μία μηχανή.

Οι στίχοι του τραγουδιού ηχούν σαν πουλιά στα αυτιά μου, μοιάζουν με μελωδία του παραδείσου...

Μπορεί ο συγγραφέας να μας προσφέρει ένα καλοδομημένο και σαφές κείμενο, αλλά... δεν αρκεί, πρέπει κι εμείς να κάνουμε το άλλο μισό του δρόμου. Ως αναγνώστες πρέπει να σκάβουμε τη σήραγγα της επικοινωνίας από τη δική μας πλευρά.

3. Παραδείγματα (Διευκρίνιση)

- Για παράδειγμα, παραδείγματος ή λόγου χάριν, ενδεικτικά
- Ή χωρίς διαρθρωτικές λέξεις: *Όσο πιο κοντά διαδραματίζεται ένα γεγονός, τόσο πιο ενδιαφέρον είναι. Για την αθηναϊκή εφημερίδα ο σεισμός στην Πάρνηθα είναι πρώτη είδηση, ενώ για τους Τάιμς Νέας Υόρκης...*

4. Σύγκριση και αντίθεση

- Ομοιότητες και διαφορές ανάμεσα σε πρόσωπα, πράγματα και ιδέες, δηλώνονται με τις εξής διαρθρωτικές λέξεις: αντίθετα, το αντίθετο, αλλά, ενώ, όμως, ωστόσο, εντούτοις, ειδάλλως, εξάλλου, παρά, παρόλα, αν και, μολονότι, μόνο, μολαταύτα, μάλιστα, μα, βέβαια, έπειτα, από την άλλη πλευρά:

Το δοκίμιο έχει αρκετά στοιχεία κοινά με... δεν ταυτίζεται όμως με κανένα. Η διαφορά του αφορά κυρίως... Από την άλλη, έχει ομοιότητες, αλλά και διαφορές με...

- Μια έννοια διαιρείται με βάση ένα κριτήριο διαίρεσης σε δυο ή περισσότερα σκέλη που είναι αντίθετα μεταξύ τους:

Οι άνθρωποι μπορούν να χωριστούν σε δύο κατηγορίες ανάλογα με τον χαρακτήρα τους. Η πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει τους ανθρώπους του «ναι»... Αντιθέτως, η δεύτερη περιλαμβάνει τους ανθρώπους του «όχι»... Η ιδιαιτερότητα της κάθε κατηγορίας θα φανεί καλύτερα αν τις συγκρίνουμε μέτρο την ψυχική τους ένταση...

- Ενίοτε η αντίθεση εκφράζεται με υπόθεση:
Αν η πρώτη κατηγορία απαντά θετικά σε όλα, η δεύτερη προτιμά να λέει «όχι» σε όλα.

5. Ορισμός

- Ο **αναλυτικός ορισμός** εκθέτει τα γνωρίσματα μιας έννοιας. Περιλαμβάνει την οριστέα έννοια, το γένος στο οποίο ανήκει και την ειδοποίησή της διαφορά από τις άλλες έννοιες του ίδιου γένους. «Η έννοια Α είναι-λέγεται-ονομάζεται-χαρακτηρίζεται το φαινόμενο (=γένος) με το οποίο... (ακολουθεί η διαφορά της έννοιας από άλλες)»:

Πολιτισμός είναι τα αγαθά, υλικά ή πνευματικά, που προάγουν τον άνθρωπο (και άρα όχι τα αγαθά που δεν τον προάγουν)...

Η παιδαγωγική (=έννοια) είναι μια κοινωνική επιστήμη (=γένος) που εξετάζει τον άνθρωπο και τη συμπεριφορά του κυρίως στην παιδική ηλικία... (=σε αυτό διαφέρει από άλλες επιστήμες)...

- Ο **συνθετικός ορισμός** περιγράφει τη διαδικασία της γένεσης της έννοιας από τα συστατικά της μέρη (συνήθως με το ρήμα *γίνεται*):

Έκλειψη λέγεται το φαινόμενο με το οποίο κάποιο ουράνιο σώμα γίνεται αφανές...

- Συνήθως κάθε ορισμός έχει παραγωγική μέθοδο: από έναν σύντομο γενικό ορισμό της έννοιας προχωράμε στη λεπτομερέστερη ανάλυσή της.

6. Διαίρεση ενός όλου (=γένος) στα στοιχεία από τα οποία αποτελείται (=είδη), με βάση κάποιο ουσιώδες γνώρισμα που αποτελεί τη διαιρητική βάση. Συνήθως δίνεται μια αρχική διαίρεση και στη συνέχεια αναπτύσσονται πιο αναλυτικά τα είδη:

Πρόταση είναι-λέγεται-καλείται το τμήμα λόγου... Τα είδη της πρότασης ως προς το περιεχόμενο είναι..., ενώ ως προς τη δομή είναι...

Τον πολιτισμό τον διαιρούμε συνήθως σε τεχνικό και πνευματικό. Ο μὲν περιλαμβάνει... Ο δε...

Σύμφωνα με μια ταξινόμηση-κατηγοριοποίηση, η αξιολόγηση διακρίνεται σε..., ανάλογα με το αν...

Μπορούμε να ταξινομήσουμε τα παιδαγωγικά ιδεώδη σε τέσσερις κατηγορίες: α)...

7. Αίτια και αποτελέσματα στα οποία οδηγούν τα αίτια αυτά. Αποτέλεσμα είναι να..., αυτό το φαινόμενο οφείλεται σε...:

Η κατάργηση της σύγχρονης δουλείας οφείλεται στις ίδιες αιτίες που προκάλεσαν και την κατάργηση της αρχαίας δουλείας. Η πρώτη αιτία ήταν... Η δεύτερη ήταν...

8. Συνδυασμός μεθόδων

Η γνώση ήτανε, και είναι πάντα, για το κάθε λογής κατεστημένο ένα δίλημμα, κάτι που γεννάει αντιδράσεις αντιφατικές και διφορούμενες. Από τη μια μεριά, το ξάπλωμα των γνώσεων και γενικότερα η πνευματική ανάπτυξη των ανθρώπων φαίνεται αναγκαία για την οικονομική διαδικασία, τόσο στη φάση της παραγωγής όσο και στη φάση της κατανάλωσης. Ο καλός τεχνίτης, ο καλός επαγγελματίας, ο καλός διευθυντής, ο καλός εφευρέτης χρειάζονται μόρφωση, κι ο μορφωμένος άνθρωπος έχει πρόσθετες ανάγκες να ικανοποιήσει. Από την άλλη όμως μεριά, ο μορφωμένος άνθρωπος δε γίνεται μόνο καλό στέλεχος στην παραγωγή και καλός πελάτης στην κατανάλωση· αλλά μέσα του ξυπνούν ερωτηματικά και προβληματισμοί, αναζητήσεις και αμφιβολίες για την οικονομική διαδικασία και για την ίδια τη δομή της κοινωνίας, που μπορούν να υποσκάψουν τα θεμέλια του κατεστημένου και να αποβούν μοιραία για την ύπαρξή του.

Συνεκτικότητα

Είναι η νοηματική συνάφεια ανάμεσα στις προτάσεις, τις περιόδους και τις παραγράφους, αλλά και των επιμέρους στοιχείων του κειμένου με το κειμενικό είδος στο οποίο ανήκει, εφόσον, για να είναι ένα κείμενο λογικά συγκροτημένο, χρειάζεται να είναι συνεπές ως προς το θέμα, τον σκοπό, τους αποδέκτες του.

Συνοχή

Τη συνοχή την πετυχαίνουμε, όταν μεταβαίνουμε φυσικά και λογικά από τη μια λέξη στην άλλη, από τη μια πρόταση στην άλλη, από τη μια περίοδο στην άλλη και από τη μια παράγραφο στην άλλη, χωρίς κενά και χάσματα, με τους εξής τρόπους:

- Σύζευξη, δηλαδή χρήση διαρθρωτικών λέξεων-φράσεων, που σηματοδοτούν τις σχέσεις συνοχής:
δηλαδή, με άλλα λόγια κ.λπ. (για επεξήγηση)
αν και, εντούτοις, εξάλλου, άλλωστε, ωστόσο, αντίθετα κ.λπ. (για αντίθεση)
και, επίσης, πρώτο, δεύτερο κ.λπ. (για προσθήκη)
επομένως, συνεπώς, λοιπόν κ.λπ. (για συμπέρασμα)
έπειτα, αργότερα, όταν κ.λπ. (για χρονικές σχέσεις)·
- Επανάληψη μιας λέξης-φράσης (π.χ. ο μηνυόμενος, στον μηνυόμενο)
- Έλλειψη, δηλαδή η παράλειψη μιας λέξης-φράσης που ήδη αναφέρθηκε (π.χ. όπως ομολόγησε, ενν. ο μηνυόμενος)
- Υποκατάσταση, δηλαδή η αντικατάσταση μιας λέξης με αντωνυμία (ο οποίος = ο μηνυόμενος, οι μεν... οι δε...)
- Χρήση συνώνυμων (ο μηνυτής = ο ενάγων), συνυπώνυμων και υπερώνυμων λέξεων (ο ταξιδιωτικός πράκτορας, ο καθηγητής, ο δικηγόρος > ο επαγγελματίας)
- Χρήση του όλου και των μερών του (π.χ. προκαταβολή, υπόλοιπο > συνολική αμοιβή)

- Χρήση γενικού όρου αντί του ειδικού (π.χ. φοιτητές, σπουδαστές, μαθητές > σπουδάζουσα νεολαία)
- Χρήση λέξεων που ανήκουν στον ίδιο χώρο και παρουσιάζουν νοηματική συγγένεια (π.χ. δραχμές, ποσό, συνολική αμοιβή)
- Αναφορά σε προηγούμενη ή επόμενη λέξη με επίρρημα ή αντωνυμία (στη Σοβιετική Ένωση, όπου...)
- Διατήρηση ενιαίου ύφους σε όλο το κείμενο
- Επιτονισμός σε προφορικά κείμενα.

Διαρθρωτικές λέξεις ή φράσεις

Είναι λέξεις ή φράσεις που συμβάλλουν στην οργάνωση (διάρθρωση-συνοχή) του λόγου. Με τις λέξεις-φράσεις αυτές αντιλαμβανόμαστε την οργάνωση του κειμένου και τη συλλογιστική πορεία του συγγραφέα. Δηλώνουν:

- **Αίτιο - αποτέλεσμα:** επειδή, διότι, έτσι, γι' αυτό το λόγο κ.λπ.
- **Αντίθεση - εναντίωση:** αλλά, όμως, ωστόσο, από την άλλη πλευρά, όμως κ.λπ.
- **Χρονική σχέση:** ύστερα, προηγουμένως, εν τω μεταξύ κ.λπ.
- **Όρο**
- **Επεξήγηση:** με άλλα λόγια, δηλαδή, με όσα είπα προηγουμένως εννοούσα, (για να με καταλάβετε) θα σας το παρουσιάσω με άλλο τρόπο, για να γίνω σαφέστερος κ.λπ.
- **Έμφαση:** είναι αξιοσημείωτο ότι..., θα ήθελα να τονίσω το εξής... να επιστήσω την προσοχή σας κ.λπ.
- **Παράδειγμα:** π.χ. λ.χ., για παράδειγμα κ.λπ.
- **Απαρίθμηση** επιχειρημάτων, εισαγωγή μιας καινούριας ιδέας: πρώτο... δεύτερο, καταρχήν, τελικά, το επόμενο επιχείρημα-θέμα που θα μας απασχολήσει κ.λπ.
- **Διάρθρωση** του κειμένου: το άρθρο χωρίζεται σε τρία μέρη: στο πρώτο κ.λπ.
- **Συμπέρασμα**, συγκεφαλαίωση: για να συνοψίσουμε, συγκεφαλαιώνοντας, επιλογικά, συμπερασματικά θα λέγαμε ότι...

Οι σύνδεσμοι (αλλά, επειδή...) είναι μόνο μία υποκατηγορία των διαρθρωτικών λέξεων ή φράσεων. Πλην των συνδέσμων, διαρθρωτικές είναι και οι φράσεις «για παράδειγμα», «από την άλλη πλευρά» κ.λπ. Με τη σειρά τους, οι διαρθρωτικές λέξεις είναι μια υποκατηγορία των τρόπων συνοχής.

Γλωσσικές επιλογές

1. Επιστημονικός λόγος

Τεκμηριώνει προσεκτικά τις απόψεις, έχει κριτική στάση, αντικειμενικότητα, σαφήνεια και ακρίβεια στη διατύπωση, αυστηρή λογική οργάνωση, συλλογιστική πορεία, ειδικό λεξιλόγιο, παραπομπή σε βιβλιογραφία.

Η βιβλιογραφία περιλαμβάνει άμεσες και έμμεσες πηγές. Άμεσες είναι οι πηγές από τις οποίες ο συγγραφέας αντλεί το υλικό του απευθείας, χωρίς παρέμβαση ή σχολιασμό άλλου, π.χ. Παλαιά Διαθήκη. Έμμεσες είναι οι πηγές από τις οποίες αντλεί το υλικό του μέσα από σχολιασμό ή κριτική άλλου, π.χ. μια μελέτη για την Παλαιά Διαθήκη.

2. Τελεστικός είναι ο λόγος μέσω του οποίου κάτι γίνεται ταυτόχρονα και πράξη ή ο λόγος που αποτελεί ο ίδιος πράξη: *Ο κατηγορούμενος κρίνεται ένοχος.*

3. Αναφορική και ποιητική λειτουργία - Κυριολεκτική ή δηλωτική και μεταφορική ή συν(υπο)δηλωτική χρήση της γλώσσας

- Στην αναφορική λειτουργία η γλώσσα αναφέρεται στον πραγματικό κόσμο ή στην αντίληψη που έχουμε γι' αυτόν· αφορά το λογικό μας και μεταδίδει μία πληροφορία. Έχει πληροφοριακό, υπηρεσιακό, ουδέτερο χαρακτήρα. Δίνει έμφαση στο περιεχόμενο. Κινείται στο πλαίσιο της κυριολεξίας του πεζού λόγου.

Οι κλέφτες του '21 είχαν να αντιμετωπίσουν τη φωτιά της μάχης...

- Στην ποιητική λειτουργία η γλώσσα αναφέρεται στον εαυτό της, στο ίδιο το μήνυμα και στη μορφή του: ήχοι λέξεων, επαναλήψεις, συνηχήσεις, μέτρο, ρυθμός κ.λπ. Κινείται στο πλαίσιο της μεταφοράς και έχει συγκινησιακή φόρτιση ή στοχεύει στην αισθητική απόλαυση, ενώ δίνει την εντύπωση ότι παραβιάζει τους κανόνες, γι' αυτό συναντάται κυρίως στη λογοτεχνία.

Οι κλέφτες του '21 χιόνι έτρωγαν, χιόνι έπιναν και στη φωτιά βαστούσαν.

4. Γλωσσικές ποικιλίες (γλωσσική ιδιοτυπία, ιδίωμα ή διάλεκτος του ομιλητή ή συγγραφέα, γεωγραφικές, κοινωνικές γλωσσικές ποικιλίες, οπτικές της γλώσσας)

5. Ύφος

Επίσημο, οικείο, λογοτεχνικό, επιστημονικό, ήπιο, αυστηρό, επιεικές, τυπικό, ανεπίσημο, συναισθηματικό, ουδέτερο, καθημερινό, ζωντανό.

6. Λεξιλόγιο

Κοινό, καθημερινό, εξειδικευμένο, τεχνικό, λαϊκό, λόγιο κ.λπ.

7. Ειδικό λεξιλόγιο

Ειδικό επιστημονικό όρο ή καθημερινές έννοιες που όμως αποτελούν αντικείμενο έρευνας μιας επιστήμης, π.χ. της νομικής (δίκη, αγωγή, ποινή, έγκλημα, κυριότητα, κατοχή), της κοινωνιολογίας (κοινωνία, άτομο, κοινωνικό σύνολο), της ψυχολογίας (εγωισμός, αυτογνωσία,

υποσυνείδητο), της παιδαγωγικής (συμπεριφορά, αγωγή, εκπαίδευση), της ιστορίας (ιμπεριαλισμός, επανάσταση, παρακμή), της στατιστικής (ποσοστό, μερίδιο, πλειοψηφία).

8. Ενεργητική και παθητική σύνταξη

Χρησιμοποιούμε την ενεργητική σύνταξη, για να προβάλουμε το πρόσωπο ή το πράγμα που ενεργεί (υποκείμενο του μεταβατικού ρήματος), ενώ επιλέγουμε την παθητική σύνταξη για να προβάλουμε το υποκείμενο του ρήματος και να εξάρουμε το ποιητικό αίτιο (όταν αναφέρεται).

- Με την **ενεργητική σύνταξη** εξαιρείται το πρόσωπο (ή πράγμα) που δρα, και το γραμματικό υποκείμενο της πρότασης συμπίπτει με το λογικό υποκείμενο (*ο ήλιος θερμαίνει τη γη*), ενώ με την παθητική σύνταξη εξαιρείται το αποτέλεσμα της ενέργειας του υποκειμένου (*η γη θερμαίνεται*), και το λογικό υποκείμενο δηλώνεται έμμεσα, δηλαδή με τον προσδιορισμό του ποιητικού αιτίου (*από τον ήλιο*).
- Με την **παθητική σύνταξη**: αποκτά ποικιλία η πλοκή του λόγου· μεταβάλλεται σε υποκείμενο η έννοια που παριστάνεται ως αντικείμενο· δεν ονομάζεται ρητά το υποκείμενο, όταν κάποιος δεν θέλει ή δεν μπορεί να το ονομάσει, όπως συμβαίνει πολλές φορές με τα απρόσωπα ρήματα (*χιονίζει, αστράφτει, βρέχει* κ.λπ.) που δηλώνουν απλώς ένα συμβάν χωρίς υποκείμενο.

Το ποιητικό αίτιο παραλείπεται όταν εννοείται εύκολα από τα συμφραζόμενα, είναι άγνωστο ή δεν θέλουμε να το δηλώσουμε.

9. Ευθύς και πλάγιος λόγος

Τα λόγια ενός προσώπου μεταφέρονται:

- κατά λέξη με **ευθύ λόγο**, συνήθως μέσα σε εισαγωγικά ή μετά από παύλα: «*Την αγαπώ*», *είπε*.
- με **πλάγιο λόγο**, όπου διατηρείται μόνο το περιεχόμενο των λεγομένων και όχι οι ακριβείς λέξεις, μέσα από το πρίσμα του αφηγητή που μπορεί να υπερτονίσει ή να υποβαθμίσει και να αποσιωπήσει ορισμένα σημεία: *Ομολόγησε ότι την αγαπούσε*.
- με **ελεύθερο πλάγιο λόγο**, που αποτελεί ενδιάμεσο τρόπο, διότι συνδυάζει τη φωνή του προσώπου και του αφηγητή: *Την αγαπούσε*. Δίνει στον αφηγητή τη δυνατότητα να μεταφέρει τα λόγια ενός άλλου προσώπου, χωρίς να αλλάξει την τριτοπρόσωπη αφήγηση ούτε τον αφηγηματικό χρόνο. Μας απαλλάσσει από την ενοχλητική παρουσία του αφηγητή, διότι παραλείπει το ρήμα εισαγωγής (*είπε*). Εξασφαλίζει τη διατήρηση των αποχρώσεων της διατύπωσης του προσώπου, ενώ ο αναγνώστης αποκτά τη δυνατότητα άμεσης πρόσβασης στις σκέψεις ή τον λόγο του ήρωα, όπως συμβαίνει και με τον ευθύ λόγο, χωρίς όμως να είναι βέβαιος αν πρόκειται πραγματικά για σκέψεις ή για λόγια, για προβληματισμούς του αφηγητή ή του ήρωα. Ιδιωματισμοί, συντμήσεις, περικοπές και άλλα στοιχεία του προφορικού λόγου, καθώς και δεικτικά επιρρήματα, που αναφέρονται στον ιδιαίτερο χώρο ή χρόνο του ήρωα, βοηθούν στην αναγνώρισή του.

10. Προσωπική και απρόσωπη σύνταξη

11. Μικροπερίοδος και μακροπερίοδος λόγος

12. Ονοματικά και ρηματικά σύνολα

13. Ασύνδετο και πολυσύνδετο σχήμα, παρατακτική και υποτακτική σύνδεση

14. Αναφορικές προτάσεις

- Διακρίνονται σε **ονοματικές προτάσεις** οι οποίες εισάγονται με αναφορικές αντωνυμίες και χρησιμοποιούνται συνήθως ως ονόματα, δηλαδή υποκείμενα, αντικείμενα, ονοματικοί προσδιορισμοί (επεξήγηση, παράθεση κ. λπ.) και σε **επιρρηματικές προτάσεις** οι οποίες εισάγονται με αναφορικά επιρρήματα ή αναφορικούς επιρρηματικούς προσδιορισμούς και προσδιορίζουν ένα επίρρημα ή άλλο επιρρηματικό προσδιορισμό μιας πρότασης.
- Διακρίνονται επίσης σε **προσδιοριστικές**, που είναι αναγκαίοι προσδιορισμοί της προηγούμενης πρότασης, και σε **παραθετικές ή προσθετικές**, που δεν αποτελούν απαραίτητο συμπλήρωμα της πρότασης.

Πέταξαν τα φρούτα που είχαν σαπίσει. = Είχαν σαπίσει όλα τα φρούτα και τα πέταξαν.

Πέταξαν τα φρούτα, που είχαν σαπίσει. = Είχαν σαπίσει μερικά και αυτά μόνο πέταξαν.

Μια ονοματική προσδιοριστική μπορεί να ξεχωρίζει από μία ονοματική παραθετική με βάση τα ακόλουθα κριτήρια:

- **Στίξη:** Οι παραθετικές προτάσεις χωρίζονται από τον όρο στον οποίο αναφέρονται με κόμμα, ή με πιο έντονα σημάδια στίξης, όπως παύλες, παρενθέσεις κ.λπ. Αντίθετα, οι προσδιοριστικές ακολουθούν χωρίς κόμμα τον όρο που προσδιορίζουν.
- **Επιτονισμός:** Οι προσδιοριστικές διαβάζονται μαζί με τον όρο στον οποίο αναφέρονται, ενώ οι παραθετικές διαβάζονται χωριστά, με διαφορετικό τόνο φωνής.
- **Νόημα:** Είναι το πιο αξιόπιστο κριτήριο (το κόμμα μπορεί εύκολα να παραλειφθεί από αβλεψία ή να προστεθεί από άγνοια). Οι πληροφορίες που περιέχει η παραθετική πρόταση παρουσιάζονται ως ξεχωριστές και δευτερεύουσες ως προς το περιεχόμενο του προσδιοριζόμενου όρου. Αντίθετα, η προσδιοριστική πρόταση αποτελεί απαραίτητο συμπλήρωμα του όρου που προσδιορίζει, καθώς αποτελούν μαζί ένα νόημα αδιαίρετο.

15. Ονοματοποίηση

Είναι η διαδικασία μετατροπής ενός ρήματος ή ενός επιθετικού προσδιορισμού σε ουσιαστικό (π.χ. υπολογίζω > υπολογισμός, αλλάζω > αλλαγή, ικανός > ικανότητα, φτωχός > φτωχοποίηση). Οι ονοματοποιημένοι τύποι δηλώνουν δηλαδή ρηματικές διαδικασίες. Χαρακτηρίζουν τα επιστημονικά κείμενα και τα «ακαδημαϊκά» είδη λόγου, όπως το δοκίμιο ή οι τεχνικές αναφορές, που επεξεργάζονται αφηρημένες και τεχνικές έννοιες.

16. Γραμματικοί χρόνοι

Δηλώνουν διαφορετικά χρονικά επίπεδα.

17. Εγκλίσεις

Οι **εγκλίσεις** δηλώνουν διαφορετικούς βαθμούς βεβαιότητας ή επιθυμίας, δηλαδή πώς θέλουμε να παρουσιάσουμε αυτό που σημαίνει το ρήμα. Είναι η οριστική, η υποτακτική, η προστακτική, το απαρέμφατο και η μετοχή.

Έτσι μπορούμε να δίνουμε πληροφορίες (με δηλωτικές προτάσεις), να ζητάμε πληροφορίες (με ερωτηματικές προτάσεις), να ζητάμε από τους άλλους να κάνουν κάτι (οδηγίες-εντολές, με προστακτικές προτάσεις).

Οριστική

- Εκφράζει κυρίως μια ενέργεια ή μια κατάσταση πραγματική και βέβαιη, π.χ. *Η Ελλάδα ανήκει στην Ενωμένη Ευρώπη.*
- Ενίοτε εκφράζει:
 - δυνατότητα να γίνει κάτι (*Θα πετούσε από τη χαρά του, αν έπαιρνε το δίπλωμα*)
 - πιθανότητα (*Δεν ήρθε ακόμη. Θα τον πήρε ο ύπνος*)
 - ευχή (*Ας τον έβλεπε κι ας ήταν για λίγο*)
 - παράκληση (*Δεν προσέχεις λιγάκι τη διατροφή σου;*)

Η **οριστική** έχει κανονικά άρνηση δε(ν). Όταν δηλώνει ευχή, έχει άρνηση μη(ν).

Υποτακτική

- Εκφράζει κυρίως το ζητούμενο, το ενδεχόμενο και το επιθυμητό, π.χ. *Αν μαγειρέψω γεμιστά, θα είναι όλοι ευχαριστημένοι.*
- Ενίοτε εκφράζει:
 - προτροπή (*Ας σταματήσετε αυτή τη φλυαρία!*)
 - παραχώρηση (*Ας δεχτούμε στην εκδρομή ακόμη έναν*)
 - ευχή (*Μακάρι να ζήσει*)
 - απορία (*Δεν είναι καθόλου καλά τα νέα, πώς να του το πω;*)
 - προσταγή (*Να τα πεις όλα*)
 - απαγόρευση (*[Να] Μην πιστεύεις στον καθένα*) κ.ά.

Η **υποτακτική** χαρακτηρίζεται από τη χρήση μορίων (να, ας) και συνδέσμων (αν, εάν, όταν, πριν, πριν να, μόλις, προτού, άμα, για να, μήπως). Στις απαγορεύσεις χρησιμοποιείται συνήθως χωρίς το μόριο να, π.χ. (*Να*) *Μην τον ακούς σε ό,τι σου λέει.*

Η **υποτακτική** έχει άρνηση μη(ν).

Προστακτική

- Εκφράζει:
 - προσταγή (*Προχωρήστε αργά και σταθερά προς τα εμπρός*)
 - παράκληση (*Ελάτε, σας παρακαλώ, στις θέσεις σας*) κ.ά.

18. Τροπικότητες ονομάζονται οι διάφορες σημασιολογικές λειτουργίες που εκφράζονται με τις εγκλίσεις και δείχνουν την υποκειμενική στάση του ομιλητή, π.χ. *Να κερδίσει το λαχείο και τότε ποιος τον πιάνει!* (υποθετική τροπικότητα).

Οι τροπικότητες είναι δύο ειδών: επιστημική και δεοντική.

Επιστημική τροπικότητα

- Σχετίζεται με τον βαθμό της βεβαιότητας που εκφράζει ο ομιλητής γι' αυτό που λέει, π.χ. *Πρέπει να περάσατε πολύ καλά στο ταξίδι.*
- Δηλώνει:
 - **Υπόθεση:** να + υποτακτική, αν, εάν, άμα, έτσι και, ας + οριστική κ.ά., π.χ. *Να ξέρουν οι άνθρωποι τι χάνουν από τη ζωή στο χωριό, θα φύγουν από τις πόλεις. Ας είχε αυτοκίνητο και θα έβλεπες πού θα ήταν!*
 - **Δυνατότητα**, δηλαδή αυτό που είναι δυνατό να γίνει. Εκφέρεται με: μπορεί + υποτακτική, ίσως + υποτακτική, θα + οριστική κ.ά., π.χ. *Φέτος, λόγω του καιρού, μπορεί να έχουμε μεγάλη παραγωγή λαδιού. Ίσως κάνει λιγότερο κρύο τον επόμενο μήνα.*
 - **Πιθανότητα** να γίνει κάτι. Είναι πιο ισχυρή από τη δυνατότητα. Εκφέρεται με: πρέπει + υποτακτική, θα + οριστική κ.ά., π.χ. *Ο θείος σου πρέπει να έχει πολλά χρήματα για να τα ξοδεύει τόσο εύκολα. Θα ήταν δύσκολα εκείνα τα χρόνια.*
 - **Βεβαιότητα.** Εκφέρεται με οριστική και συνοδεύεται συχνά από εκφράσεις (επιρρήματα κ.λπ.) που δηλώνουν βεβαιότητα, π.χ. *Ο Κολόμβος σίγουρα ανακάλυψε την Αμερική.*

Δεοντική τροπικότητα

- Σχετίζεται με τον βαθμό της αναγκαιότητας που εκφράζει ο ομιλητής για την πραγματοποίηση αυτού που λέει, π.χ. *Λέω να πάω σήμερα θέατρο.*
- Δηλώνει:
 - **Επιθυμία:** θέλω + υποτακτική, π.χ. *Όλοι θέλουν να έχουν καλή υγεία.*
 - **Ευχή.** Εκφράζεται η επιθυμία του υποκειμένου ως ευχή. Είναι πιο ισχυρή από την επιθυμία. Εκφέρεται με απλή υποτακτική (και εκφράσεις που δείχνουν πως πρόκειται για ευχή και όχι προσταγή) και με τα ας, να, μακάρι, που + υποτακτική, π.χ. *Ας πλύνει καμιά φορά το αυτοκίνητο. Να μπεις στην εκκλησία, έστω και για λίγο.*
 - **Πρόθεση** του υποκειμένου να κάνει μια ενέργεια. Εκφέρεται με ρήματα που δηλώνουν πρόθεση (στοχεύω να, σκοπεύω να, προτίθεμαι να, λέω να κ.λπ.) + υποτακτική, π.χ. *Οι μαθητές της Γ' Λυκείου σκοπεύουν να πάνε φέτος εκδρομή στην Ιταλία.*
 - **Υποχρέωση.** Εκφράζεται η ανάγκη, η υποχρέωση του υποκειμένου να κάνει μια ενέργεια. Εκφέρεται, εκτός της προστακτικής, με το απρόσωπο ρήμα «πρέπει» και με ανάλογες εκφράσεις (είναι ανάγκη, είναι υποχρεωμένος κ.λπ.) + υποτακτική, π.χ. *Φέτος ο Γιάννης πρέπει να πάρει το πτυχίο του.*

Οι τροπικότητες εκφράζονται ενίοτε και με εξωγλωσσικά στοιχεία (ανασήκωμα ώμων, χειρονομίες κ.λπ.).

19. Ρηματικά πρόσωπα (Πανελλήνιο Δίκτυο Καθηγητών)

Δηλώνουν διαφορετικούς τρόπους απεύθυνσης.

Πιο συγκεκριμένα:

Α' ενικό

- Προσδίδει αμεσότητα, ζωντάνια, παραστατικότητα. *Χθες, περπατούσα στην παραλία και ξαφνικά είδα μια φάλαινα να ξεπηδάει από το νερό!*
- Προσδίδει προσωπικό, εξομολογητικό τόνο. *Πρέπει να ομολογήσω ότι φοβάμαι τα ύψη. Ακόμα και η σκέψη του να ανέβω σε μια ψηλή σκάλα με τρομάζει.*
- Προκαλεί συναισθηματική φόρτιση στον δέκτη (επίκληση στο συναίσθημα). *Δεν μπορώ να πιστέψω ότι με πρόδωσες! Πονάω τόσο πολύ!*
- Προσδίδει υποκειμενικότητα. *Κατά τη γνώμη μου, η καλύτερη ταινία όλων των εποχών είναι...*

Η εκτεταμένη χρήση του α' προσώπου ενδέχεται να δηλώνει εγωκεντρισμό και αλαζονεία.

Α' πληθυντικό

- Προσδίδει καθολικότητα στις απόψεις. *Πιστεύουμε ότι η εκπαίδευση αποτελεί θεμελιώδες ανθρώπινο δικαίωμα.*
- Αποπνέει συλλογικότητα και αμεσότητα. *Ως ομάδα, προσπαθούμε να βρούμε λύσεις στα περιβαλλοντικά προβλήματα.*
- Δηλώνει κοινή οπτική γωνία με τον δέκτη και δημιουργεί αίσθηση οικειότητας. *Όλοι μας έχουμε βιώσει στιγμές θλίψης και απογοήτευσης.*
- Δημιουργεί στον δέκτη αίσθημα συλλογικής ευθύνης. *Είναι καθήκον όλων μας να προστατεύσουμε το περιβάλλον για τις μελλοντικές γενιές.*

Β' ενικό

- Προσδίδει αμεσότητα και οικειότητα, αφού ο πομπός απευθύνεται άμεσα στον δέκτη. *Γεια σου φίλε μου! Πώς είσαι;*
- Προσδίδει διαλογικό χαρακτήρα. *Τι λες να πάμε για καφέ αργότερα;*
- Ο τόνος γίνεται οικείος και φιλικός. *Μην ανησυχείς, όλα θα πάνε καλά!*
- Δηλώνει παραινετική-συμβουλευτική διάθεση προς τον δέκτη. *Πρέπει να διαβάξεις περισσότερα βιβλία!*

Β' πληθυντικό

- Προσδίδει αμεσότητα και οικειότητα. *Ελάτε παιδιά, ας μαζέψουμε τα παιχνίδια μας!*
- Προσδίδει διαλογικό χαρακτήρα. *Τι λέτε να πάμε σινεμά απόψε;*
- Ο τόνος γίνεται οικείος και φιλικός. *Μην ανησυχείτε, όλα θα πάνε καλά!*
- Το ύφος και ο λόγος αποκτούν θεατρικότητα, παραστατικότητα, δραματικότητα. *Φανταστείτε ότι είστε σε ένα μαγευτικό δάσος... Ξαφνικά, ακούτε έναν παράξενο θόρυβο... Τι θα κάνετε;*

Γ' ενικό

- Προσδίδει στο μήνυμα αντικειμενικότητα, αμεροληψία και ουδετερότητα, καθώς ο ομιλητής δεν εμπλέκει τον εαυτό του ή τον δέκτη. *Η μελέτη απέδειξε ότι η τακτική άσκηση βελτιώνει την υγεία.*
- Καθιστά το ύφος απρόσωπο και ουδέτερο, ιδανικό για την παρουσίαση γεγονότων, δεδομένων ή επιστημονικών πληροφοριών. *Το ατύχημα συνέβη στις 10 το πρωί.*

- Δηλώνει γενική αποδοχή, δηλαδή παρουσιάσει τις απόψεις του ομιλητή ως γενικά αποδεκτές, αποστασιοποιημένες από προσωπικές εμπειρίες ή σκέψεις. *Είναι γνωστό ότι η Ελλάδα έχει πλούσια ιστορία και πολιτισμό.*

Γ' πληθυντικό

- Ενισχύει την αίσθηση αντικειμενικότητας, καθώς ο ομιλητής μιλάει για μια γενική κατηγορία ανθρώπων ή πραγμάτων. *Οι επιστήμονες θεωρούν ότι η κλιματική αλλαγή αποτελεί σοβαρή απειλή.*
- Επιτρέπει στον ομιλητή ευρύτερη εφαρμογή των ιδεών του, αφού λαμβάνει υπόψη διαφορετικές οπτικές γωνίες. *Η τέχνη μπορεί να εκφράσει ένα ευρύ φάσμα συναισθημάτων και ιδεών.*
- Συναντάται συχνά σε ακαδημαϊκά κείμενα, διότι προσδίδει επιστημονικό και ουδέτερο τόνο. *Ερευνητές μελετούν τις κοινωνικές επιπτώσεις της τεχνολογικής ανάπτυξης.*

20. Στίξη με λειτουργία σχολιαστική (19ο ΓΕΛ Αθήνας)

Τα σημεία στίξης λειτουργούν ενίοτε ως σχόλιο.

Θαυμαστικό

Δηλώνει θαυμασμό, έκπληξη, ειρωνεία, απορία, αμφισβήτηση, αποφασιστικότητα, ανησυχία κ.ά.

- Όταν βρίσκεται εντός παρενθέσεων στο εσωτερικό της πρότασης, δηλώνει έκπληξη σε σχέση με ένα μόνο από τα στοιχεία του μηνύματος.

Ερωτηματικό

Δηλώνει προβληματισμό, προτροπή, ειρωνεία, αμφισβήτηση της αξιοπιστίας μιας θέσης, αμφιβολία, διατύπωση ρητορικής ερώτησης, πρόθεση αφύπνισης του αναγνώστη.

- Όταν βρίσκεται εντός παρενθέσεων στο εσωτερικό της πρότασης, δηλώνει αμφιβολία ή αμφισβήτηση σε σχέση με ένα μόνο από τα στοιχεία του μηνύματος.

Αποσιωπητικά

Δηλώνουν κάποιο υπονοούμενο που πρέπει να συμπεράνει ο αναγνώστης: συγκίνηση, ντροπή, δισταγμός, απειλή, προβληματισμός, ειρωνεία, σαρκασμός.

Εισαγωγικά

Δηλώνουν αυτούσια μεταφορά λόγων ενός άλλου προσώπου, παράθεση ονομάτων, τίτλων κ.ά., παράθεση διαλόγων, έμφαση, ειρωνεία.

Παραδείγματα

- Ειρωνεία
Φαίνεται πως κανένας Γερμανός πολίτης δεν γνώριζε την ύπαρξη στρατοπέδων συγκέντρωσης! Σπουδαίος πολιτικός !!!
Τέτοια ανασφάλεια νιώθουμε πια ως εθνικό σύνολο;

- Απορία
Τι παράξενη συμπεριφορά!
- Αμφισβήτηση
Πιστεύεις κι εσύ τέτοια πράγματα!
- Αποφασιστικότητα
Θέλω γράμματα! Αποκρίθηκε ο μικρός αυθόρμητα, μηχανικά, χωρίς να σκεφτεί τι έλεγε με το ίδιο πάντα αφαιρεμένο και παράξενο ύφος.
- Αμφισβήτηση της αξιοπιστίας μιας θέσης
Είναι παιχνίδι η ζωή;
- Αμφιβολία
Ο κατάλληλος(;) άνθρωπος στην κατάλληλη θέση.
- Ρητορική ερώτηση
Δεν έχει πια αποδείξει η ζωή πώς η τεχνολογία έχει το πρόσωπο του Ιανού;
- Πρόθεση αφύπνισης του αναγνώστη
Δεν είναι καιρός να συνειδητοποιήσουμε ότι η βλάβη στο φυσικό περιβάλλον είναι παράλληλα και ηθική βλάβη;
- Ντροπή
Στην εποχή της κατανάλωσης, το μέτρο, κύρια φιλοσοφική αρχή των αρχαίων Ελλήνων, μας είναι πια ολωσδιόλου ξένο... τι να πει πια κανείς;
- Δισταγμός
Η ατομική αντίσταση... ναι, να ηρωοποιείται, αλλά όχι να ιεροποιείται.

Παραγωγή γραπτού λόγου

Τίτλος

Πρέπει να περιλαμβάνει τις κατάλληλες λέξεις-κλειδιά που δείχνουν καθαρά το περιεχόμενο και τη στόχευση του κειμένου.

Περίληψη

- Πρέπει να είναι σύντομη, πληροφοριακή και περιεκτική, ώστε ο αναγνώστης να μπορεί να διαπιστώσει χωρίς χρονοτριβή το περιεχόμενο του κειμένου.
- Δεν πρέπει να έχει τίποτε περιττό ούτε να παραλείπει τίποτε το αναγκαίο.
- Αν η περίληψη πρέπει να είναι εκτενής, τότε βασιζόμαστε στη θεματική περίοδο και στις σημαντικές λεπτομέρειες κάθε παραγράφου του κειμένου.
- Αν η περίληψη πρέπει να είναι συνοπτική, τότε βασιζόμαστε στους πλαγιότιτλους των παραγράφων ή των ευρύτερων νοηματικών ενότητων.
- Από το διάγραμμα ενός κειμένου μπορεί επίσης να προκύψει περίληψη, συνοπτική ή εκτενέστερη, οπότε αξιοποιούμε αναλόγως λιγότερα ή περισσότερα από τα στοιχεία που αποτυπώνει το διάγραμμα.
- Στην αρχή της περίληψης επισημαίνουμε το θεματικό κέντρο του κειμένου.
- Στη συνέχεια προσέχουμε τις διαρθρωτικές λέξεις του κειμένου από το οποίο θα προέλθει η περίληψη, προσέχουμε δηλαδή τους δείκτες της συνοχής και της συνεκτικότητας του κειμένου.
- Επισημαίνουμε, έτσι, τη συλλογιστική πορεία του συγγραφέα και την παρουσιάζουμε με τη βοήθεια κατάλληλων λέξεων, κυρίως ρημάτων, στην περίληψη που γράφουμε. Δηλαδή μπορούμε να αποδώσουμε στο δικό μας κείμενο το ξετύλιγμα της σκέψης του συγγραφέα με λέξεις όπως: (ο συγγραφέας) αναφέρει, διατυπώνει την άποψη, επισημαίνει, υποστηρίζει, τονίζει, υπογραμμίζει, προσθέτει, αναλύει, συμπεραίνει κ.λπ.
- Επιλέγουμε να χρησιμοποιήσουμε ενεργητική ή παθητική σύνταξη.
- Αποφεύγουμε την υπερβολική αφαίρεση και γενίκευση δίνοντας σε σωστή αναλογία τις γενικές θέσεις και τα συγκεκριμένα παραδείγματα.
- Δεν προσπαθούμε να μιμηθούμε το ύφος του συγγραφέα, που ενδέχεται να είναι πολύ διαφορετικό από το δικό μας. Γενικά αποφεύγουμε να χρησιμοποιούμε αυτούσιες φράσεις του κειμένου. Στις περιπτώσεις που η περίληψη μας είναι εκτενής ή όταν το κείμενο από το οποίο προέρχεται η περίληψη περιέχει ορολογία, μπορεί να χρειαστεί να μεταφέρουμε στην περίληψη ορισμένες χαρακτηριστικές λέξεις-φράσεις. Εκείνο που πρέπει να προσέχουμε είναι να ενσωματωθούν οι λέξεις-φράσεις αυτές στο δικό μας κείμενο.
- Είμαστε όσο το δυνατόν πιο αντικειμενικοί, απέχοντας από κάθε είδους σχολιασμό, επιδοκιμασία ή αποδοκιμασία του αρχικού κειμένου.
- Έχουμε υπόψη μας ότι η έκταση της περίληψης εξαρτάται από διάφορους παράγοντες όπως είναι: η έκταση και η ποιότητα (συνοχή, ενότητα, οργάνωση) του κειμένου που συνοψίζουμε, ο σκοπός για τον οποίο γράφουμε, η κριτική και η αφαιρετική μας ικανότητα.

- Ο σκοπός για τον οποίο γράφουμε την περίληψη επηρεάζει το λόγο μας, ανάλογα δηλαδή με το ποιος γράφει, σε ποιον απευθύνεται και για ποιο σκοπό, μπορεί να έχουμε επίπεδο λόγου οικείο, περισσότερο επίσημο κ.ο.κ.
- Η περίληψη είναι μια προσωπική δημιουργία που σε καμία περίπτωση όμως δεν πρέπει να προδίδει το πνεύμα του συγγραφέα.

Επικοινωνιακό πλαίσιο

1. Δοκίμιο

- Σύντομο, προσιτό στο ευρύ κοινό. Θίγει ένα θέμα επιστήμης, τέχνης, ηθικό, το οποίο εκλαϊκεύει, όχι μόνο για να πληροφορήσει ή να πείσει, αλλά να συγκινήσει και να τέρψει, ενώ προβαλλει και την ιδεολογία ή την προσωπική στάση του συγγραφέα απέναντι στο θέμα. Άρα έχει και πληροφοριακό και διδακτικό ή λογοτεχνικό σκοπό.
- Ενίοτε πλησιάζει το ημερολόγιο, όχι με την έννοια της βιογραφίας, αλλά της πνευματικής πορείας. Ωστόσο, δεν πρέπει να καταφεύγει σε διδακτισμό ή σε δογματισμό: δεν πρέπει να έχει οριστικά συμπεράσματα, αλλά προβληματισμούς και σκέψεις που θα οξύνουν την κρίση του αναγνώστη, ενώ, για να πείσει, χρησιμοποιεί επιχειρήματα, τεκμήρια, παραδείγματα.
- Σε αντίθεση με το άρθρο, ασχολείται με το μόνιμο και το γενικό, κινείται ανάμεσα σε επιστήμη, φιλοσοφία και λογοτεχνία, είναι αρκετά ελεύθερο στη δομή, προσωπικό και οικείο στον τόνο.
- **Γλώσσα του δοκιμίου:** Επιστημονικός λόγος, σύνθετη δομή προτάσεων, υπόταξη, αφηρημένο λεξιλόγιο. Αλλά και λογοτεχνική έκφραση, οικείο ύφος, προσωπικός ή εξομολογητικός τόνος, μεταφορές, εικόνες, συμβολισμοί.
- **Οργάνωση του δοκιμίου:** Είναι είτε πιο αυστηρά λογική είτε πιο ελεύθερη ή συνειρμική.
 - Στην 1η περίπτωση: επιστημονικός λόγος, αποδεικτικός χαρακτήρας, τριμερής δομή με κατευθυντήρια ιδέα ή θέμα, διασαφήνιση με υλικό ή αποδείξεις, επίλογο.
 - Στη 2η περίπτωση: ελεύθερη περιδιάβαση στον χώρο των ιδεών, συνειρμοί, έμφαση στο ύφος και τη γλώσσα, όχι στις αποδείξεις ούτε στη λογική οργάνωση.
- **Δοκίμιο αποδεικτικό (Μητσέλος)**
 - Έχει λογική οργάνωση, δηλαδή ο συγγραφέας παραθέτει τη βασική θέση στον πρόλογο και τη στηρίζει με επιχειρήματα στο κύριο θέμα.
 - Οι απόψεις παρουσιάζονται από αντικειμενική σκοπιά.
 - Κυριαρχεί η αναφορική λειτουργία της γλώσσας.
 - Στοχεύει να πείσει, να αναλύσει ή να εξηγήσει.
 - Επικαλείται κυρίως τη λογική αναφέροντας επιχειρήματα και τεκμήρια που πιστοποιούν τη θέση του συγγραφέα.
- **Δοκίμιο στοχαστικό (Μητσέλος)**
 - Έχει συνειρμική οργάνωση, δηλαδή υπάρχει ένα κεντρικό θέμα γύρω από το οποίο οι σκέψεις συνδέονται μεταξύ τους συνειρμικά.
 - Υπάρχει έντονος υποκειμενισμός, π.χ.: «σκέφτομαι και τρομάζω... λέω πως είναι η μοναξιά που με κάνει να τα βλέπω όλα με αυτή τη σκληρή ματιά»
 - Κυριαρχεί η ποιητική λειτουργία της γλώσσας.

- Η συγγραφέας περιδιαβαίνει ελεύθερα στο χώρο των ιδεών εκφράζοντας προσωπικές απόψεις χωρίς ιδιαίτερη προσπάθεια πειθούς.
- Υπάρχει κυρίαρχη επίκληση στο συναίσθημα με ποιητική λειτουργία της γλώσσας.

2. Άρθρο

- Δημοσίευμα σε εφημερίδα ή περιοδικό, με θέμα γενικού ενδιαφέροντος, οικονομικού, πολιτικού, κοινωνικού, όπου αναλύεται και σχολιάζεται η επικαιρότητα.
- Ωστόσο υπάρχουν και καθαρά επιστημονικά άρθρα σε επιστημονικά περιοδικά.
- Σε αντίθεση λοιπόν με το δοκίμιο, έχει επικαιρικό χαρακτήρα, κινείται στον χώρο της ερμηνευτικής δημοσιογραφίας ή της επιστήμης, έχει αναφορική λειτουργία της γλώσσας και είναι συνήθως πιο σύντομο.

3. Επιφυλλίδα

- Αναφέρεται σε φιλολογικά, επιστημονικά, κοινωνικά, καλλιτεχνικά, πολιτικά θέματα.
- Γράφεται από έναν ειδικό στο θέμα, σε χωριστή στήλη στην εφημερίδα.
- Ξεκινά συνήθως από την επικαιρότητα και προχωρά σε παρατηρήσεις γενικές γενικότερες και διαχρονικές.
- Λόγω της θέσης του στην εφημερίδα ορίζεται ως είδος σύντομου άρθρου και λόγω του περιεχομένου του ως είδος δοκιμίου.
- Παλιότερα ήταν και μυθιστόρημα που δημοσιευόταν κατά τμήματα.

4. Επιστολή

- Σε ύφος επίσημο ή φιλικό, αναλόγως με τον παραλήπτη.
- Περιέχει:
 - τόπο και ημερομηνία (Αθήνα, 17 Νοεμβρίου 2017)
 - προσφώνηση (Αγαπητέ μου Πέτρο, / Αξιότιμε κύριε Πάλλη,)
 - αποφώνηση (Φιλικά, / Με εκτίμηση,)
 - υπογραφή (όνομα ή όνομα+επίθετο)
 - τόπο και ημερομηνία (αν δεν έχει τεθεί στην αρχή)

5. Ομιλία

- Περιέχει:
 - προσφώνηση (Αγαπητοί συμμαθητές ή συνάδελφοι ή συνδημότες ή συμπολίτες και, αν δεν γνωρίζουμε το ακροατήριο, Κυρίες και κύριοι / Αγαπητό ακροατήριο)
 - αποφώνηση (Σας ευχαριστώ / Ευχαριστώ για το χρόνο σας)

6. Χρονογράφημα

- Κείμενο πεζό, σύντομο, που σχολιάζει την επικαιρότητα με λογοτεχνική χροιά, σε εφημερίδες και περιοδικά. Μικρές περίοδοι, παρατακτική σύνδεση ή ασύνδετο, ύφος λιτό, ζωντανό, κοφτό, γλαφυρό.
Είχε ένα θρίαμβο στο βλέμμα, στα χείλη, στα χέρια, στο κορμί, στην κίνηση, ακόμη και στα μαλλιά, εκείνο το πανέμορφο κορίτσι, που κέρδισε χθες την πρώτη σελίδα όλων, σχεδόν, των λονδρέζικων εφημερίδων!

Λογοτεχνία

Η λογοτεχνία είναι αναπαράσταση, δηλαδή κατασκευή, σύμβαση, «σαν να συμβαίνει πραγματικά». Ακόμη κι αν είναι ρεαλιστική, έχει επιλογή στοιχείων, συγκεκριμένη θεώρηση και εξαρτάται από το είδος στο οποίο ανήκει το έργο.

Συγκείμενο

- Είναι τα στοιχεία της πραγματικότητας, το πλαίσιο αναφοράς του λογοτεχνικού έργου, τα δεδομένα των συνθηκών παραγωγής του: ο χώρος και ο χρόνος, οι ιστορικές, κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες της εποχής κατά την οποία γράφτηκε, τα βιογραφικά-ιδεολογικά στοιχεία, η πολιτεία, το δίκαιο (άγραφο ή γραπτό), ο πολιτισμός, η κουλτούρα και η θρησκεία, αντιλήψεις, παραδόσεις και ήθη.
- Το έργο αντανakλά ένα κομμάτι του πραγματικού κόσμου, μέσα από τη φιλοσοφική και ιδεολογική ματιά του συγγραφέα και τις γλωσσικές του επιλογές, όχι φυσικά με ρεαλισμό, αλλά στο πλαίσιο της λογοτεχνικής αναπαράστασης.

Διακειμενικότητα

Αφορά τα λογοτεχνικά έργα με τα οποία συνομιλεί ρητά ή άρρητα το κείμενο.

Αφηγηματικές τεχνικές

1) αφηγητής, 2) οπτική γωνία της αφήγησης, 3) αφηγηματικός χρόνος

1. Αφηγητής

Πλέον χρησιμοποιούμε τους όρους **αφηγητής** για την πεζογραφία και **ποιητικό υποκείμενο** για την ποίηση (όχι συγγραφέας ή ποιητής).

α) Γενικά:

- Ο αφηγητής είναι πραγματικός, π.χ. σε μια κατάθεση στο δικαστήριο αφηγείται αυτός που καταθέτει τη μαρτυρία του.
- Ο αφηγητής είναι λογοτεχνικός ή πλασματικός, δηλαδή διαφορετικός από το πραγματικό πρόσωπο (τον συγγραφέα).
- Ενίοτε ο αφηγητής είναι πλασματικός, αλλά κουβαλάει αυτοβιογραφικά στοιχεία του συγγραφέα.

β) Ανάλογα με τη συμμετοχή στα γεγονότα:

- Ο αφηγητής είναι **ομοδιηγητικός** όταν συμμετέχει στα γεγονότα ως πρωταγωνιστής (τότε λέγεται καλύτερα αυτοδιηγητικός), δευτεραγωνιστής, αυτόπτης μάρτυρας. Επικρατεί το α' πρόσωπο.
- Ο αφηγητής είναι **ετεροδιηγητικός** όταν δεν συμμετέχει στα γεγονότα, είναι αμέτοχος παρατηρητής, ιστορικός, δημοσιογράφος... Γενικά αφηγείται την ιστορία ενός άλλου. Επικρατεί το γ' πρόσωπο.

γ) Ανάλογα με το αφηγηματικό επίπεδο:

- Ο αφηγητής είναι εξωδιηγητικός, δηλαδή αφηγείται μια ιστορία σε πρώτο βαθμό ως κύριος αφηγητής.
- Ο αφηγητής είναι ενδοδιηγητικός, δηλαδή αφηγείται σε δεύτερο βαθμό, ως δευτερεύων αφηγητής. Αυτό συμβαίνει σε εγκιβωτισμένη αφήγηση.

2. Η οπτική γωνία της αφήγησης είναι η σκοπιά από την οποία βλέπει τα γεγονότα ο αφηγητής.

- Στην αφήγηση αναγκαστικά γίνεται μία επιλογή γεγονότων, η οποία εξαρτάται από την οπτική γωνία του προσώπου που κάνει την αφήγηση, δηλαδή είναι ανάλογη με τη γνώση του για τα γεγονότα (άμεση ή έμμεση), την προσωπική του στάση απέναντί τους, τη συναισθηματική του φόρτιση, τον τρόπο που σκέφτεται, το αποτέλεσμα που επιδιώκει κ.λπ.
- Άλλωστε ο αφηγητής ιεραρχεί τα γεγονότα, ενίοτε τα σχολιάζει, αφηγείται με τόνο νηφάλιο, επιθετικό κ.λπ.
- Μπορεί να έχουμε:
 - Αφήγηση με **μηδενική εστίαση**, δηλαδή χωρίς συγκεκριμένη οπτική γωνία, από παντογνώστη αφηγητή που γνωρίζει τα πάντα για τα πρόσωπα, ακόμα και τις πιο μύχιες σκέψεις τους, ή έστω περισσότερα, έναν αφηγητή-Θεό που βλέπει τον κόσμο από παντού, και επομένως η απόλυτη γνώση του ισοδυναμεί με έλλειψη συγκεκριμένης οπτικής γωνίας (εστίαση μηδέν και **παντογνώστης** αφηγητής).
 - Αφήγηση με **εσωτερική εστίαση**, δηλαδή από την οπτική γωνία ενός προσώπου, με περιορισμένη κατά συνέπεια γνώση, από έναν αφηγητή-άνθρωπο.
 - Αφήγηση με **εξωτερική εστίαση**, όπου ο αφηγητής-πράγμα λειοιότερα από αυτά που ξέρει και δημιουργεί έτσι μυστήριο (κυρίως στα αστυνομικά μυθιστορήματα) ή ξέρει λιγότερα από τα πρόσωπα.
- Συχνά ο συγγραφέας στο ίδιο έργο μπορεί να μεταβάλλει την οπτική του γωνία.

3. Αφηγηματικός χρόνος

α) Πομπός, δέκτης, γεγονότα

- Ο χρόνος του **πομπού** είναι ο χρόνος κατά τον οποίο ζει και γράφει ο αφηγητής, π.χ. ο Όμηρος ζούσε το 800 π.Χ.
- Ο χρόνος του **δέκτη** είναι η εποχή στην οποία ζει ο αναγνώστης, δηλαδή σήμερα.
- Ο χρόνος των **γεγονότων** είναι η εποχή που διαδραματίζονται τα γεγονότα της αφήγησης, π.χ. τα ομηρικά έπη αναφέρονται στο 1200 π.Χ. Συνήθως ο χρόνος των γεγονότων είναι μεταγενέστερος του πομπού γιατί η αφήγηση αφορά το παρελθόν. Μπορεί όμως τα γεγονότα να συμβαίνουν και στο μέλλον.

β) Ιστορία και αφήγηση. **Ιστορία** λέγεται η γραμμική ακολουθία των γεγονότων (Τρωικός πόλεμος), ενώ **αφήγηση** είναι η λογοτεχνική διευθέτηση των γεγονότων αυτών (Ιλιάδα). Έτσι:

- Ο χρόνος της **ιστορίας** είναι ο πραγματικός χρόνος, η φυσική διαδοχή των γεγονότων (story).
- Ο χρόνος της **αφήγησης** δεν συμπίπτει με τον χρόνο της ιστορίας, γιατί συνήθως παρουσιάζονται τα γεγονότα με διαφορετική σειρά, διάρκεια και συχνότητα.
 - Ως προς τη χρονική σειρά:
 - Εάν η αφήγηση γίνεται με τη σειρά, λέγεται **γραμμική**.
 - Εάν γίνεται με αναδρομές (flash back), λέγεται **αναδρομική** ή ανάληψη.

- Εάν αναφέρεται στο μέλλον, λέγεται **προδρομική** ή πρόληψη.
- Όταν αρχίζει από το μέσον της ιστορίας, λέγεται *in medias res*.
- Ως προς τη διάρκεια:
 - Εάν ο χρόνος της αφήγησης είναι μικρότερης διάρκειας από τον χρόνο της ιστορίας, δηλαδή συμπυκνωμένος και συνοπτικός, έχουμε **επιτάχυνση** με περιλήψεις και ελλείψεις.
 - Εάν είναι μεγαλύτερης διάρκειας, δηλαδή αναλυτικός και παρατεταμένος, έχουμε **επιβράδυνση** με περιγραφές και σχόλια.
 - Εάν είναι ίδιας διάρκειας, έχουμε **σκηνή**, συνήθως διαλογική.
- Ως προς τη συχνότητα:
 - Όταν ένα γεγονός που συνέβη μία φορά παρουσιάζεται περισσότερες φορές, συνήθως από διάφορες οπτικές γωνίες, έχουμε **επαναληπτική** αφήγηση.
 - Όταν ένα γεγονός συνέβη πολλές φορές, αλλά παρουσιάζεται μόνο μία, έχουμε **θαμιστική** αφήγηση.
 - Όταν συνέβη μία φορά και αναφέρεται μόνο μία, έχουμε **μοναδική** αφήγηση.

Αφηγηματικοί τρόποι

Είναι τα συστατικά στοιχεία της αφήγησης. Το υλικό του ο αφηγητής το παρουσιάζει με:

- περιγραφή
- αφήγηση
- διάλογο
- εσωτερικό μονόλογο
- αφηγηματικό σχόλιο.

Στην αφήγηση διηγείται ο ίδιος τα γεγονότα και μεταδίδει με πλάγιο τρόπο τα λεγόμενα των ηρώων του· στο διάλογο δίνει το λόγο στους ήρωές του, όπως εξάλλου κάνει ο θεατρικός συγγραφέας. Η εναλλαγή των αφηγηματικών τρόπων δίνει τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της κάθε αφήγησης.

Δομή

Είναι ο τρόπος σύνθεσης του έργου που το καθιστά οργανωμένο και αισθητικό σύνολο.

- Στην ποίηση δομή είναι η κατασκευή-στιχουργική (στροφικότητα, ομοιοκαταληξία, μέτρο-ρυθμός).
- Στην πεζογραφία δομή είναι ο τρόπος με τον οποίο οργανώνονται τα γεγονότα της ιστορίας σε μια συγκεκριμένη σειρά, δηλαδή η **πλοκή**, για παράδειγμα η σειρά «αρχή-μέση-τέλος» (αρχή και δέση, εξέλιξη, λύση) ή «αρχική κατάσταση, μετασχηματισμός, τελική κατάσταση».
 - Βασικός μοχλός εξέλιξης της πλοκής είναι η δράση των χαρακτήρων (επιθυμίες, κίνητρα της δράσης, συγκρούσεις με το περιβάλλον, εμπόδια στην εκπλήρωση των επιθυμιών, τελική έκβαση). Ό,τι δίνει ώθηση στην ιστορία ονομάζεται «στοιχείο πλοκής».

Θέμα ή ερώτημα

Είναι το ερώτημα που προκαλείται στον αναγνώστη-στρία και που ο καθένας πιστεύει ότι είναι το πιο κρίσιμο θέμα συζήτησης που θέτει το κείμενο.

Λογοτεχνικό γένος και είδος

- Είναι η κατηγορία του λογοτεχνικού έργου με βάση συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, τυποποιημένα σχήματα και συμβάσεις, που βέβαια οι λογοτέχνες δεν ακολουθούν πάντα πιστά.
- Το **γένος** αναφέρεται στις βασικές μορφές της λογοτεχνίας (ποίηση, πεζογραφία, θέατρο), ενώ το **είδος** στις υποδιαίρεσεις του γένους (π.χ. ιστορικό μυθιστόρημα).
- Το γένος ή το είδος ορίζεται από κριτήρια δομής (σονέτο, επιστολικό μυθιστόρημα), έκτασης (διήγημα, νουβέλα), σκοπού ή αποτελέσματος (κωμωδία, τραγωδία), θέματος (μυθιστόρημα επιστημονικής φαντασίας). Υπάρχουν και ενδιάμεσες μορφές μεταξύ λογοτεχνίας και γραμματείας: δοκίμιο, βιογραφία, αυτοβιογραφία, απομνημονεύματα κ.λπ.

Μοτίβο

- Είναι στερεότυπα επαναλαμβανόμενος θεματικός τύπος ή φραστικός τρόπος που επανέρχεται σε πολλά έργα.
- Συχνά το θεματικό μοτίβο χαρακτηρίζει τη λαϊκή δημιουργία μιας ευρύτερης περιοχής, π.χ. των Βαλκανίων (η θυσία ενός ανθρώπου στα θεμέλια ενός κτίσματος).
- Τα φραστικά ή εκφραστικά μοτίβα λέγονται και τυπικοί στίχοι, κοινοί τόποι ή κοινοί τύποι.
- Το λογοτεχνικό μοτίβο δεν πρέπει να συνδέεται με το «θέμα» ή τη «θεματική» (αν η «ξενιτιά» είναι θεματική, ο «γυρισμός του ξενιτεμένου» είναι μοτίβο).

Χαρακτήρες ή πρόσωπα

Είναι τα πλασματικά πρόσωπα, κυρίως στα πεζογραφικά και τα θεατρικά έργα.

Οι χαρακτήρες αναπαριστώνται με:

- τη δράση και τα λόγια τους
- τις σχέσεις με άλλους χαρακτήρες
- τη γνώμη των άλλων γι' αυτούς
- την ονοματοδοσία τους
- την περιγραφή και τα σχόλια του αφηγητή.

Η εξέλιξη ενός χαρακτήρα αποτυπώνεται:

- στις επιθυμίες και τα κίνητρα της δράσης του
- στην τακτική που ακολουθεί
- στην ηθική διαδρομή του
- στις καταστάσεις ή τα πρόσωπα με τα οποία συνεργάζεται ή συγκρούεται για να πετύχει τον στόχο του.

Ο κεντρικός χαρακτήρας μέσα από τον οποίο παρακολουθούμε την πλοκή ονομάζεται **πρωταγωνιστής**. Σε σύγχρονες αφηγήσεις υπάρχουν πολλοί πρωταγωνιστές και τα πρόσωπα συμπληρώνουν το ένα το άλλο.

Σχήματα λόγου

Είναι γλωσσικές ιδιορρυθμίες που προκύπτουν συνήθως από τη χρήση συντακτικών σχημάτων και σημασιών διαφορετικών από τα συνηθισμένα. Ορισμένα από αυτά είναι:

- Η **αναδίπλωση**, όταν μια λέξη ή φράση επαναλαμβάνεται αμέσως, για ιδιαίτερη έμφαση και ένταση, π.χ. *Οι φίλοι μας θα έρθουν σήμερα, σήμερα θα φύγουν.*
- Η **ειρωνεία**, όταν χρησιμοποιούνται λέξεις ή φράσεις που δηλώνουν αντίθετη σημασία από αυτή που δίνεται με τη λέξη, π.χ. *Θύμωσε πολύ μαζί του και του τα είπε κομψά* (δηλ. με άκομψα, υβριστικά λόγια).
Υπάρχει και η **τραγική ειρωνεία**, όπου ο ήρωας δεν κατανοεί τη δύσκολη κατάσταση στην οποία βρίσκεται και ενεργεί με τρόπο που αντιβαίνει το λογικό ή το αναμενόμενο, με αποτέλεσμα να οδηγηθεί στην καταστροφή. Συνήθως ο αφηγητής είναι παντογνώστης, διότι γνωρίζει περισσότερα απ' ό,τι ο ήρωας και μεταδίδει αυτήν τη γνώση και στον αναγνώστη.
- Η **έλλειψη**, όταν παραλείπονται λέξεις ή φράσεις που μπορούν να εννοηθούν εύκολα από τα συμφραζόμενα, π.χ. *–Ποιος θέλει να μιλήσει; –Η Ιφιγένεια* (εννοείται: *θέλει να μιλήσει*).
- Η **λιτότητα**, όταν στη θέση μιας λέξης χρησιμοποιείται η αντίθετή της με άρνηση, π.χ. *Το φαγητό που μαγείρεψε η Ελένη δεν ήταν άνοστο.*
- Η **μεταφορά**, όταν χρησιμοποιούνται λέξεις ή φράσεις με σημασία διαφορετική από την κυριολεκτική τους, αλλά με κάποια μικρή ή μεγάλη ομοιότητα με αυτή, π.χ. *Η Ρία έγινε καπνός.* Έτσι οι λέξεις διευρύνουν ή εμπλουτίζουν τη σημασία τους και ξαναγεννιούνται.
- Η **μετωνυμία**, όταν καταστρατηγούνται οι φυσικοί ή λογικοί νόμοι και, για ζωντάνια ή παραστατικότητα, χρησιμοποιείται:
 - το όνομα του δημιουργού αντί για το δημιούργημα (*ακούει Μπετόβεν*, δηλ. τη μουσική του Μπετόβεν / *διαβάζει Όμηρο*, δηλ. την Ιλιάδα)
 - αυτό που περιέχει κάτι αντί για το περιεχόμενο (*έκλαιγε όλο το θέατρο*, δηλ. οι θεατές)
 - το αφηρημένο αντί για το συγκεκριμένο (*η τρίτη ηλικία* αντί οι ηλικιωμένοι, *η Ελλάδα* αντί οι Έλληνες)
 - το όνομα του εφευρέτη αντί για την εφεύρεση (*συνεννοούνται με Μορς*, δηλ. με σήματα του Μορς)
- Η **παρομοίωση**, όταν συσχετίζεται ένα πρόσωπο ή πράγμα ή μια έννοια με κάτι πολύ γνωστό, με σκοπό να τονιστεί μια ιδιότητα που υπάρχει και στα δύο. Είναι σύντομη φράση (σαν, όπως, καθώς) για παραστατικότητα, για να κάνει γνωστό κάτι άγνωστο μέσα από τη σύγκριση με κάτι εντελώς διαφορετικό, αλλά πιο οικείο, για να προβάλλει με ζωηρό τρόπο μια ιδιότητα ενός πράγματος μέσα από τη σύγκριση με ένα άλλο πράγμα που έχει την ίδια ιδιότητα σε μεγαλύτερο βαθμό, π.χ. *Το σπίτι του Παπαδόπουλου είναι σαν πύργος.*

Όταν η σύγκριση είναι μεγαλύτερης έκτασης, τότε έχω:

- **Αλληγορία**: Είναι υπαινικτική, δηλαδή φέρει κρυφά νοήματα που χρειάζονται αποκωδικοποίηση, και με περιεχόμενο μη ρεαλιστικό. Είναι μικρή σε παροιμίες ή αινίγματα, μεγάλη σε μύθους (Αισώπου) ή στίχους ποιημάτων. Διάσημη είναι η πλατωνική αλληγορία του σπηλαίου. Γενικά έχει σκοπό την παραστατικότητα, το διδακτικό μήνυμα ή την έμμεση διατύπωση μιας αλήθειας που δεν μπορεί να ειπωθεί άμεσα.
- **Παραβολή** (π.χ. του Χριστού): Μοιάζει με την αλληγορία. Είναι σύντομη ή μεγαλύτερη, ρεαλιστική όμως, αφήγηση που περιέχει εκλαϊκευμένο ηθικό δίδαγμα.
- Σχετική είναι και η ανάπτυξη παραγράφου με **αναλογία**.

- Ο **πλεονασμός**, όταν χρησιμοποιούνται περισσότερες λέξεις από όσες χρειάζονται για να αποδοθεί ένα νόημα, π.χ. *Η Σμαρώ πάλι ξαναήρθε.*
- Η **προσωποποίηση**, όταν αποδίδονται ανθρώπινες ιδιότητες σε μη ανθρώπινα όντα (άψυχα στοιχεία της φύσης, αφηρημένες έννοιες, ζώα), για ζωντανία, παραστατικότητα και δραστική γραφή), π.χ. *Κάθε πρωί ο ήλιος χαμογελάει στους ανθρώπους.*
- Η **συνεκδοχή**, όταν χρησιμοποιείται:
 - ο το ένα αντί για τα πολλά όμοια, για έμφαση (Ο Κρητικός είναι υπερήφανος, δηλ. οι Κρητικοί)
 - το μέρος ενός συνόλου αντί για το σύνολο, για να προβληθεί το πιο σημαντικό σημείο του συνόλου αυτού (δεν έχει κεραμίδι πάνω από το κεφάλι του, δηλ. σπίτι)
 - η ύλη αντί για το προϊόν που παράγεται από αυτήν (το φονικό σίδερο αντί για το φονικό σιδερένιο όπλο)
 - εκείνο που παράγει μια ενέργεια αντί για εκείνο που παράγεται (πέφτουν τουφέκια, δηλ. τουφεκίες).
- Το **υπερβατό**, όταν παρεμβάλλονται μία ή περισσότερες λέξεις ανάμεσα σε δύο λέξεις που συνδέονται στενά συντακτικά και νοηματικά, είτε για τη διάσπαση της φυσικής ροής του λόγου είτε για λόγους μέτρου, π.χ. *Ο διευθυντής εφάρμοσε τους ισχύοντες από τους νόμους κανονισμούς.*
- Η **υπερβολή**, όταν χρησιμοποιούνται λέξεις ή φράσεις που ξεπερνούν το συνηθισμένο και το πραγματικό, για έμφαση και ζωηρότητα ή για μεγαλοποίηση και μεγέθυνση μιας κατάστασης, π.χ. *Να υψώσουμε όλοι τη φωνή μας, να φτάσει έως τον ουρανό.*

Για **γλωσσικές επιλογές**, βλ. παραπάνω.

Κειμενικοί δείκτες (Άρης Ιωαννίδης)

α) Περιεχομένου:

- Τίτλος
- Πρόσωπα-Χαρακτήρες
- Συγκρούσεις
- Συνειρμοί
- Αξίες
- Ιδέες και αντιλήψεις
- Σκοποί
- Στάσεις
- Συμπεριφορές
- Κοινωνικο-πολιτισμικές συνθήκες
- Ανθρώπινες σχέσεις
- Κοινωνικά προβλήματα
- Συναισθηματικό κλίμα
- Συγκείμενο
- Διακειμενικότητα

β) Μορφής:

- Γλωσσικές-λεξιλογικές επιλογές (στίξη, γραμματικοί χρόνοι, εγκλίσεις, ρηματικά πρόσωπα, ονοματοποίηση, σχήματα λόγου, σύνταξη, γλωσσικές ποικιλίες, είδος λεξιλογίου, ευθύς και πλάγιος λόγος, προσωπική και απρόσωπη σύνταξη κ.λπ.)
- Λογοτεχνικό γένος και λογοτεχνικό είδος
- Αφηγηματικές τεχνικές
- Αφηγηματικοί τρόποι
- Εκφραστικά μέσα (π.χ. σχήματα λόγου)
- Δομή
- Πλοκή
- Ύφος και υφολογικά γνωρίσματα
- Λογοτεχνικό ρεύμα
- Εικονοποιία
- Στίξη
- Στιχουργική
- Θεατρικά στοιχεία
- Τεχνική γραφής
- Μέτρο και ομοιοκαταληξία
- Λέξεις-φράσεις που συνδέουν τα νοήματα
- Επιλογή λεξιλογίου (ιδιοτυπίες, ιδίωμα, νεολογισμοί, ιδιόλεκτος...)

Ερμηνευτικό σχόλιο

Εδώ αναπτύσσω το βασικό ερώτημα-θέμα και την ανταπόκρισή μου σε αυτό. Δεν περιορίζομαι δηλαδή στο «τι λέει το κείμενο», αλλά επεκτείνομαι στο «τι σημαίνει για μένα».

Παραδοσιακή και μοντέρνα ή νεωτερική ποίηση

Η παραδοσιακή ποίηση χαρακτηρίζεται από:

- μέτρο
- ρυθμό
- ομοιοκαταληξία
- κατανομή του ποιήματος σε στροφές
- στροφές με σταθερό αριθμό στίχων (η πιο συνηθισμένη είναι η τετράστιχη)
- στίχο με σταθερό ή εναλλασσόμενο αριθμό συλλαβών (εννεασύλλαβος, δωδεκασύλλαβος κ.λπ.)
- αποφυγή της πολυσημίας και της αμφισημίας
- απλότητα στο νόημα
- γλώσσα καθαρεύουσα, αρχαϊζουσα, αρχαιοπρεπή, δημώδη βυζαντινή, ιδίωμα* της εποχής

*Έπεσε το πούσι αποβραδής
το караβοφάναρο χαμένο
κι έφτασες χωρίς να σε προσμένω
μες στην τιμονιέρα να με δεις*

*Σε αντίθεση με τη **διάλεκτο**, το **ιδίωμα** αφορά μικρότερη γεωγραφική έκταση και διαφοροποιείται λιγότερο από την κοινή γλώσσα. Μιλάμε για «κυπριακή διάλεκτο», αλλά για «κρητικό, επτανησιακό κ.λπ. ιδίωμα». **Ιδιωματισμός** είναι κάποιος άγνωστος και ασυνήθιστος μεμονωμένος τύπος, π.χ. «σκαρβελώνω» αντί «σκαρφαλώνω». **Ιδιωτισμός** είναι εκφραση με ειδική σημασία, ο.χ. περπατάει στα τέσσερα, πάτησε τα πέντε (χρόνια) κ.λπ.

Αντίθετα με την παραδοσιακή, η **μοντέρνα ποίηση** δεν έχει κανένα από αυτά τα γνωρίσματα:

- Έχει ελεύθερο στίχο, δηλαδή χωρίς μέτρο, ρυθμό κ.λπ.
- Δεν οργανώνεται σε στροφές σταθερής μορφής, αλλά σε άνισα «στροφικά» σύνολα ή ανισομερείς ενότητες ή σε ένα ενιαίο, συνεχές, αδιάσπαστο και συμπαγές σύνολο στίχων
- Οι στίχοι δεν έχουν ορισμένο αριθμό συλλαβών (δεν είναι εννεασύλλαβοι, ενδεκασύλλαβοι, δεκαπεντασύλλαβοι κ.λπ.). Μπορεί μάλιστα να είναι υπερβολικά άνισοι, δηλαδή μονόλεξοι (ακόμη και μονοσύλλαβοι, π.χ. Ν. Εγγονόπουλος) και πολύλεξοι.
- Ενίοτε δεν κατανέμεται σε στίχους, αλλά θυμίζει πεζό λόγο. Στην περίπτωση αυτή, το ποίημα ονομάζεται πεζόμορφο (π.χ. Γ. Σεφέρης).
- Μεταβάλλει ριζικά την ποιητική γλώσσα. Ο νεωτερικός ποιητής δεν αναζητά τη σπάνια, την εντυπωσιακή, την ποιητική λέξη, αλλά πλησιάζει το ύφος της καθημερινής ομιλίας.
- Ωστόσο, δεν χάνει την ποιητικότητα και τη μουσικότητα, διότι διαθέτει εκφραστική τόλμη. Συσχετίζει και συνδέει λέξεις και έννοιες που φαίνονται αταίριαστες και ασύμβατες, με αποτέλεσμα να ξαναγεννιούνται και να αποκτούν καινούριο νόημα:
οξειδώθηκα μες στη νοτιά των ανθρώπων (Οδ. Ελύτης)
ο ουρανός αρχίζει απ' το ψωμί (Γ. Ρίτσος)
διψάμε όλοι για ουρανό (Μ. Σαχτούρης)
- Δεν αποκαλύπτει εύκολα τη θεματική της ουσία, αλλά κρύβει το θέμα της ή το μισοφωτίζει. Γι' αυτό και την είπαν ποίηση κλειστή, δυσνόητη και ερμητική. Αυτός όμως ο κλειστός χαρακτήρας την κάνει γοητευτική στην ανάγνωση. Η ερμητικότητα της μοντέρνας ποίησης οφείλεται κυρίως στο γεγονός ότι δεν έχει καθαρό νοηματικό ειρμό. Είναι ποίηση των υπαινιγμών, πυκνή και όχι αναλυτική, κρυπτική και όχι φωτισμένη.

Τρόπος βαθμολόγησης

Έκθεση

1. Περιεχόμενο (12)
 - πτυχές θέματος
 - ιδέες κειμένου αναφοράς
 - συνεκτικότητα
 - όριο λέξεων
 - επικοινωνιακός στόχος
2. Οργάνωση (10)
 - συνοχή
 - παραγραφοποίηση
 - κειμενικό είδος (τίτλος κ.λπ.)
 - μετασχηματισμοί κειμένου αναφοράς
 - ύφος

3. Γλώσσα (8)

- γραμματική
- σύνταξη
- λεξιλόγιο
- ορθογραφία
- στίξη

Περίληψη

1. Περιεχόμενο (9)

- όριο λέξεων
- πτυχές θέματος
- συμπληρωματικές πληροφορίες
- απόψεις συγγραφέα

2. Οργάνωση (7)

- πύκνωση
- παράφραση
- συνεκτικότητα
- συνοχή

3. Γλώσσα (4)

- γραμματική
- σύνταξη
- λεξιλόγιο
- ορθογραφία
- στίξη

Σχόλιο

1. Κατανόηση και ερμηνεία

- κατανόηση θέματος ή ιδεών και συναισθηματικού κλίματος
- ερμηνεία θέματος ή ιδεών και συναισθηματικού κλίματος
- αναγνωστική ανταπόκριση ή προσωπική τοποθέτηση σχετική με το θέμα

2. Κειμενικοί δείκτες και συγκεκριμένο

- κειμενικοί δείκτες σχετικοί με το θέμα
- συγκεκριμένο εφόσον δίνεται

3. Οργάνωση και γλώσσα

- αλληλουχία και συνοχή
- γραμματική
- σύνταξη
- λεξιλόγιο
- ανταπόκριση στο ζητούμενο
- όριο λέξεων

Θεματικές ενότητες Γ' Λυκείου

- Παιδεία - Εκπαίδευση - Δια βίου μάθηση
- Γλώσσα - Αργκό
- Κριτική - Αμφισβήτηση
- Τέχνη
- Πνευματικοί άνθρωποι - Διανοούμενοι
- Ανθρωπισμός
- Ανθρώπινα δικαιώματα
- Παράδοση - Ιστορία
- Πολιτισμός
- Αθλητισμός
- Φυσικό περιβάλλον - Οικολογία
- Ελεύθερος χρόνος
- Ελευθερία
- Δικαιοσύνη - Έγκλημα - Ποινές
- Κοινωνικοποίηση - Περιθωριοποίηση
- Νέοι - Χάσμα γενεών - Οικογένεια
- Εκφοβισμός - Σχολική βία
- ΑΜΕΑ
- Γυναίκα - Σεξισμός
- Ρατσισμός
- Δημοκρατία
- Λαϊκισμός - Μεσσιανισμός
- Μαζοποίηση
- ΜΜΕ
- Διαφήμιση - Καταναλωτισμός
- Πληροφορική - Διαδίκτυο - Τεχνολογία - Κινητή τηλεφωνία
- Τεχνητή νοημοσύνη
- Παγκοσμιοποίηση
- Επιστήμη - Κλωνοποίηση
- Υγεία - Covid
- Εργασία - Ανεργία
- Υπογεννητικότητα
- Φτώχεια - Υποσιτισμός - «Τρίτος κόσμος»
- Εθελοντισμός
- Πατριωτισμός - Εθνικισμός - Φασισμός
- Ευρωπαϊκή Ένωση - ΟΗΕ
- Τουρισμός - Υπερτουρισμός
- Πόλεμος - Ειρήνη

Θεματικές ενότητες Β' Λυκείου

- Πληροφόρηση

- Δημοσιογραφία
- Τύπος
- ΜΜΕ
- Εργασία
- Επιλογή επαγγέλματος
- Στερεοτυπικές αντιλήψεις
- Φυλετικός και κοινωνικός ρατσισμός

Θεματικές ενότητες Α' Λυκείου

- Γλώσσα, γλωσσική ποικιλία, οπτική γωνία, δημιουργικότητα της γλώσσας
- Γλωσσομάθεια
- Αναλφαβητισμός
- Διάλογος
- Εφηβεία
- Αγάπη και έρωτας
- Ενδυμασία και μόδα
- Γηρατειά και νεότητα
- Το κωμικό και η σημασία του γέλιου
- Τα φύλα στη λογοτεχνία
- Παράδοση και μοντερνισμός στη νεοελληνική ποίηση

Ορθογραφικά

απλώς = μόνο & απλά = με απλό τρόπο

άνθιση λουλουδιών & άνθηση τεχνών

τόσο πολύς κόσμος & τόσος κόσμος

Η **εφορία** προέρχεται από το επί + ὄραω (δηλαδή επιβλέπω), ενώ γράφεται ενίοτε και **εφορεία**.

Η **ευφορία** (δηλαδή ευτυχία) είναι από το εὖ + φόρος. [Από το λεξικό

Μπαμπινιώτη]

Τόνος

Παίρνουν τόνο και οι αδύνατοι τύποι των προσωπικών αντωνυμιών (μου, σου, του, την, της, τον, το, μας, σας, τους, τα), όταν στην ανάγνωση υπάρχει περίπτωση να θεωρηθούν εγκλιτικές λέξεις: ο πατέρας μου είπε (= ο πατέρας είπε σ' εμένα), ενώ ο πατέρας μου είπε (ο δικός μου πατέρας είπε), η δασκάλα μάς τα έδωσε (η δασκάλα τα έδωσε σ' εμάς), ενώ η δασκάλα μας τα έδωσε (η δική μας δασκάλα τα έδωσε).

Όταν, όμως, δεν υπάρχει περίπτωση να μπερδευτούν οι προσωπικές αντωνυμίες με τα ομόηχά τους εγκλιτικά, τότε δεν παίρνουν τόνο: Ο δάσκαλος που θα μας στείλουν.

Τελικό -ν

Το τελικό -ν παραμένει όταν η επόμενη λέξη αρχίζει από φωνήεν ή από στιγμιαίο ή διπλό σύμφωνο (κ, π, τ, μπ, ντ, γκ, τσ, τζ, ψ, ξ)

Το τελικό -ν χάνεται όταν η επόμενη λέξη αρχίζει από εξακολουθητικό σύμφωνο (γ, β, δ, χ, φ, θ, μ, ν, λ, ρ, σ, ζ)

Όταν, λοιπόν, η λέξη που ακολουθεί αρχίζει από Κ, Π, Τ, Ψ, Ξ, τότε, μπαίνει ν στο τέλος του άρθρου που είναι πριν από αυτή.

Για να αποφευχθεί η σύγχυση μεταξύ αρσενικού και ουδετέρου γένους αποφασίστηκε το τελικό ν να διατηρείται πάντα στα αρσενικά άρθρα και στις αντωνυμίες.

πχ. τον αδερφό, τον πατέρα

Επίσης το σαν κρατάει πάντα το τελικό ν.

π.χ. Μας κοίταζε σαν χαζός.

Παραμένει ενίοτε στο απαγορευτικό μη(ν) μπροστά από τις μετοχές σε -οντας και -ώντας (μην έχοντας) αλλά ποτέ στις λόγιες μετοχές (οι μη καπνίζοντες)

Παραμένει στο αριθμητικό εκατό(ν), όταν συνδυάζεται με άλλον αριθμό που αρχίζει από φωνήεν: εκατόν επτά, εκατόν έξι κ.λπ.

Παραμένει στην αιτιατική μίαν, όταν ακολουθεί λέξη που από α: μίαν άλλη μέρα, μίαν αγάπη κ.λπ.

Έκθλιψη, αφαίρεση και αποκοπή

Όταν μια λέξη τελειώνει σε φωνήεν και η λέξη που ακολουθεί αρχίζει από φωνήεν, μερικές φορές χάνεται το τελικό φωνήεν της πρώτης λέξης. Τότε λέμε ότι η λέξη παθαίνει έκθλιψη π.χ. θα αρχίσω → θ' αρχίσω.

Μερικές φορές χάνεται το αρχικό φωνήεν της δεύτερης λέξης. Τότε λέμε ότι η λέξη παθαίνει αφαίρεση π.χ. τα έφερε → τα 'φερε.

Όταν μια λέξη τελειώνει σε φωνήεν και η λέξη που ακολουθεί αρχίζει από σύμφωνο, μερικές φορές χάνεται το τελικό φωνήεν της πρώτης λέξης. Τότε λέμε ότι η λέξη παθαίνει αποκοπή.

π.χ. κόψε το → κόψ' το

Ο σύνδεσμος και, όταν παθαίνει έκθλιψη, γράφεται κι

π.χ. και άλλη → κι άλλη

Το επίρρημα μέσα, όταν παθαίνει έκθλιψη, γράφεται → μέσ'

π.χ. μέσα από → μέσ' από, ενώ όταν παθαίνει αποκοπή, γράφεται → μες

π.χ. μέσα στο σπίτι → μες στο σπίτι

Αποκοπή

Στην ποίηση, στο διάλογο της πεζογραφίας και σε φράσεις στερεότυπες συνηθίζονται, εκτός από τους τύπους με αρχικό ε: εγώ, εμένα, εμείς, εμάς· εσύ, εσένα, εσείς, εσάς και οι αντιστοιχοί τους χωρίς το αρχικό ε: γω, μένα, μεις, μας· συ, σένα, σεις, σας, ιδίως όταν προηγήθηκε λέξη που να τελειώνει σε δυνατότερο φωνήεν: τρέχα συ, φέρε το μένα, από μένα, για σένα, σένα το λέω.

ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ: Οι αντωνυμίες που αρχίζουν από ε μπορούν να πάθουν αφαίρεση μόνο αν προηγείται λέξη που τελειώνει σε α, (ο) ή τονισμένο (έ). Στις αντωνυμίες που έπαθαν αφαίρεση δε σημειώνεται απόστροφος:

από μένα, για σένα, κατά σας, φεύγα συ, καλέ συ· αλλά σ' εμένα, μ' εσένα, μ' εσάς, ούτ' εγώ, δεν είμ' εγώ, είσ' εσύ, φύγετ' εσείς.

Όταν προηγείται το και, μπορεί αυτό να γραφτεί και κι: κι εγώ, κι εμένα, κι εσείς.

χωρίς / σαν + εμένα / εσένα / εμάς / εσάς

(δεν υπάρχει έκκρουση, αυτή είναι η μοναδική επιλογή)

για / από / με / σε + εμένα / εσένα / εμάς / εσάς

(τα γράφουμε έτσι και έχουμε το κεφάλι μας ήσυχο· αφήνουμε τον αναγνώστη να κάνει την έκκρουση)

για / από + μένα / σένα / μας / σας

(η Γραμματική δεν έχει πρόβλημα)

μ' / σ' + εμένα / εσένα / εμάς / εσάς

(η Γραμματική δεν έχει πρόβλημα, και η χρήση δεν θα τα στραβοκοιτάξει)

με / σε + μένα / σένα / μας / σας

(η Γραμματική έχει πρόβλημα, η χρήση όχι)

<https://lexilogia.gr/forum/showthread.php?4087-Από-μένα-για-σένα-σχετικά-με-μένα>

Το κόμμα (,)

I. Βάζουμε κόμμα

A. μέσα στην περίοδο:

Με κόμματα χωρίζουμε τις δευτερεύουσες επιρρηματικές προτάσεις, δηλαδή αυτές που αρχίζουν με: αφού, αν (υποθετικό), εάν (υποθετικό), εφόσον, ενώ, διότι, επειδή, γιατί, για να, όταν, ώστε, μόνο που, κάθε φορά που, και αν, μολονότι, ακόμη κι αν, με αποτέλεσμα να, μόλις, σαν, δηλαδή, ο οποίος, όποτε, πριν.

π.χ.: Ο ελληνικός στόλος, αν και ήταν πολύ μικρότερος σε αριθμό από τον περσικό, κατόρθωσε να νικήσει στη ναυμαχία της Σαλαμίνας.

Μελετώ περισσότερο, όταν πλησιάζουν οι εξετάσεις.

Σημείωση: Οι προτάσεις αυτές, ακόμη κι αν προτάσσονται, χωρίζονται με κόμμα, π.χ.: Για να πετύχει κανείς, πρέπει να είναι εργατικός.

Βάζουμε κόμμα, για να χωρίσουμε όμοιες προτάσεις:

π.χ.: Διάβασα το εγχειρίδιο, ανέτρεξα σε πηγές, ρώτησα πολλούς.

Βάζουμε κόμμα, όταν έχουμε πάνω από δύο προτάσεις που συνδέονται με συμπλεκτικούς ή διαζευκτικούς συνδέσμους:

π.χ.: Εγώ ούτε είδα, ούτε άκουσα, ούτε ξέρω τίποτα.

Βάζουμε κόμμα, όταν έχουμε παρατακτική σύνδεση με αντιθετικούς συνδέσμους και υπάρχει ρήμα:

π.χ.: Ναι, το υποσχέθηκα, αλλά τώρα δεν μπορώ.

Θα γράψουμε όμως: Είναι έξυπνος αλλά αδιάφορος (χωρίς κόμμα)

Βάζουμε κόμμα, όταν πρέπει να χωρίσουμε τα λόγια του αφηγητή από τα λόγια των προσώπων του κειμένου:

π.χ.: 'Εγώ', απάντησε ο κύριος, 'δε γνωρίζω τίποτα για την υπόθεση'.

B. μέσα στην ίδια πρόταση:

Βάζουμε κόμμα, όταν μέσα στην ίδια πρόταση έχουμε όμοιους όρους (ουσιαστικά, επίθετα, ρήματα, αντωνυμίες, κ.ά.):

π.χ.: Ο πολιτισμός, η εκπαίδευση, η υγεία, η παιδεία, η δικαιοσύνη αποτελούν υποχρεώσεις της ευνομούμενης πολιτείας.

Βάζουμε κόμμα, όταν έχουμε παράθεση ή επεξήγηση:

π.χ.: Η Πάρνηθα, το υψηλότερο βουνό της Αττικής, ήταν κατάφυτη από έλατα. (επεξήγηση) - Ο Νίκος, ο αδελφός του Ηλία, έφυγε. (παράθεση)

Βάζουμε κόμμα, όταν έχουμε κλητική προσφώνηση:

π.χ.: Μέριασε, βράχε, να διαβώ. – Μάλιστα, κύριέ μου, ήμουν εκεί.

Βάζουμε κόμμα, όταν υπάρχει μόριο ή ένα βεβαιωτικό ή αρνητικό επίρρημα στην αρχή της περιόδου, το οποίο χρησιμεύει, για να συνδέσει με τα προηγούμενα:

π.χ.: Ναί, θα φύγω. – Όχι, δε θέλω. – Έτσι, η προσπάθεια δεν καταλήγει πουθενά. – Τι, δε θα έρθεις;

• Βάζουμε κόμμα, όταν έχουμε μετοχική πρόταση ως επεξήγηση ή όταν η μετοχική αυτή πρόταση είναι μεγάλη:

π.χ.: Δεν είναι δυνατό να περάσει έτσι τη ζωή του, παίζοντας και γελώντας. – Κρατώντας ανθισμένα κλαδιά μυγδαλιάς και πλήθος λουλούδια, μπήκε στο σπίτι γελώντας.

II. Δε βάζουμε κόμμα

Πριν από το να: π.χ.: Θέλω να μελετήσω

Πριν από προτάσεις που είναι υποκείμενα ή αντικείμενα (τις λεγόμενες ονοματικές προτάσεις, δηλ. ειδικές, ενδοιαστικές, πλάγιες ερωτηματικές, ορισμένες αναφορικές):

π.χ.: Έμαθα πως ήρθες (ειδική) – Έμαθα ότι πέτυχες (ειδική) – Φοβούμαι μήπως δεν προλάβω (ενδοιαστική) – Δεν ξέρω αν έφυγε (πλάγια ερωτηματική) – Ας έρθει όποιος θέλετε (αναφορική).

Σημείωση: Όταν οι παραπάνω προτάσεις είναι επεξηγήσεις, τότε χωρίζονται με κόμμα.

π.χ.: Έμαθα αυτό, ότι ήρθες – Φοβούμαι μόνο ένα πράγμα, μήπως μου πέσει ο ουρανός στο κεφάλι.

Πριν από το αναφορικό που, όταν αποτελεί αναγκαίο προσδιορισμό:

π.χ.: Ο άνθρωπος που τώρα πέρασε είναι φίλος μου. Αλλά: Βλέπω από το παράθυρό μου το βουνό, που είναι πάντα χιονισμένο.

III. Κόμμα πριν από το και;

Βάζουμε κόμμα πριν από το και, όταν πρόκειται για εναντιωματική πρόταση:

π.χ.: Θα φύγω, και αν ακόμα βρέχει.

Βάζουμε κόμμα πριν από το και, όταν παρεμβάλλεται δευτερεύουσα πρόταση:

π.χ.: Γύρισα σπίτι, όταν τελείωσα τη δουλειά, και συνέχισα τη μελέτη.

Βάζουμε κόμμα πριν από το και, όταν η πρόταση που ξεκινά με το και δε έχει κοινά συντακτικά στοιχεία με την προηγούμενη:

π.χ.: Λέγε, και θα σου απαντήσω.

Βάζουμε κόμμα πριν από το και, όταν θέλουμε να δώσουμε έμφαση:

π.χ.: Δεν εργάστηκε, δεν προσπάθησε, δεν ήταν συνεπής, και πήρε τη μεγαλύτερη αύξηση!

http://dide-a-ath.att.sch.gr/grpolthem/images/To_κόμμα.pdf

Τράπεζα θεμάτων νεοελληνικής γλώσσας

<https://ekthesi.tumblr.com/>